

Slovenčinár

á G a u M
E
h c k R
A j H
f Š m ä r
L B
2004
K Y d t A

Celoštátna slovenská samospráva

O b s a h

Slovo redakcie	3
-----------------------------	----------

Diskusia

Edita Pečeňová:

Jedno z možných riešení... (<i>Model výučby slovenského jazyka od materskej školy po dospelosť v békeščabianskej slovenskej škole</i>)	5
--	----------

Metodika

PhDr. Jana Pekarovičová:

Slovenčina ako cudzí jazyk v teórii a praxi	11
---	-----------

Eleonóra Kelemenová:

Metodické centrum pre materské školy v Békešskej Čabe	31
---	-----------

Eva Jastrabanová:

Rozvoj elementárnych komunikatívnych zručností detí predškolského veku v slovenskom jazyku (v komplexe výchovno-vzdelávacieho pôsobenia)	35
--	-----------

Anna Franková:

Práca s učebnicou a pracovným zošitom – Písmenká sú ako deti	43
--	-----------

Anna Kondacsová:

Ukážková hodina – slovenská literatúra 7. ročník	45
--	-----------

Erika Fajnorová:

Báseň nás učí hrou	47
--------------------------	-----------

Fernanda Klára Lacová:

Výtvarná výchova netradične alebo zážitková výtvarná výchova	51
--	-----------

Andrea Nováková:

Detská dramatická výchova a divadlo	57
---	-----------

Informácia

O novej učebnici slovenského jazyka pre národnostné školstvo v Maďarsku	59
---	-----------

Zasmejme sa

Hístka vtípov	61
---------------------	-----------

Metodický časopis Celoštátnej slovenskej samosprávy (CSS)

Publikácia vyšla s finančnou podporou
verejnej nadácie Pre národné a etnické menšiny v Maďarsku
a Ministerstva kultúry Slovenskej republiky.

Za vydanie zodpovedá
predseda CSS
Ján Fuzik

Koordinátorka publikácie
Mária Matejdesová

Redakcia

Edita Pečeňová
hlavná redaktorka – Békešská Čaba

Júlia Kucziková
Nové Mesto pod Šiatrom

Magda Pažická
Sarvaš

Jazyková redaktorka
Daniela Onodiová

Obálku navrhla
Judita Molnárová

Typografia, zalamovanie a príprava do tlače:
Spoločnosť FUHL BT, Mlynky (Pilisszentkereszt)
Technický redaktor: Imrich Fuhl ○ Tlač: THORA BT, Budapešť
Rozsah: 4 (A/5) hárkov ○ Náklad: 500 výtlačkov ○ 2004

Slovo redakcie

Milí čitatelia!

Pevne veríme, že máte pocit, akoby Vám niečo chýbalo. Je to tak, nadišiel čas, v ktorom sa Vám obvykle dostáva do rúk Váš odborný metodický časopis – Slovenčinár. Prichádza k Vám znovu, aby Vám poskytol možnosť prečítať si o tom, čo je nové v našich odborných kruhoch, čo nás znepokojuje, nad čím sa zamýšľame.

Skôr než začnete listovať v časopise, zamyslite sa nad tým, čo je naším spoločným poslaním. Z tohto hľadiska sme sa snažili zachytiť vnútorné chvenie, ktoré Vás sprevádza, rozzvučať ho a zosilniť, aby sa šírilo od srdca k srdcu a pomohlo Vám prenášať záujem o slovenčinu smerom k našim žiakom. Mapovali sme dianie okolo nás a ponúkame Vám zostrih tých najzaujímavejších častí.

Predkladáme Vám príspevky, ktoré sa dotýkajú problematiky rôznych oblastí Vašej práce. Dúfame, že Vám budú na dobrej pomoci v organizácii a v praktickej činnosti, ktorú podporujú aj uverejnené teoretické úvahy.

V tomto čísle nájdete i stránky, venované novým pohľadom na modernizáciu vyučovacieho procesu, na ktorých sú publikované metodické postupy, zamerané na rozvoj tvorivosti, fantázie a na ich uplatnenie v dramatickej výchove.

Napokon za hrst' vtipov, ktorými chceme podporiť Váš imunitný systém a s radosťou prispieť k skvalitneniu Vášho života.

Poteší nás, ak budete na uverejnené príspevky reagovať a svojimi názormi prispějete k skvalitneniu obsahu nasledujúceho čísla.

Redakcia

Zábery z minuloročného doškoľovania učiteliek materských škôl v Békešskej Čabe

Jedno z možných riešení...

(Model výučby slovenského jazyka od materskej školy po dospelosť v békešcabianskej slovenskej škole)

Cieľom môjho príspevku je predstaviť proces výučby jazyka vo viacúčelovej národnostnej inštitúcii, kde výchovno-vzdelávacia práca prebieha od predškolského veku až po maturitu. Slovenské národnostné školy prežili za posledných viac ako 50 rokov množstvo zmien, ktoré doslova otriasli základmi ich existencie. Výučbu slovenského jazyka v minulých piatich desaťročiach charakterizovali časté zmeny a neustále prispôsobovanie sa týmto zmenám. V záujme priblíženia danej problematiky považujem za dôležité uviesť krátky prehľad postojov z oblasti výchovno-vzdelávacej politiky a z oblasti výučby jazyka.

Z pohľadu výchovno-vzdelávacej politiky slovenské národnostné školy tvoria organickú súčasť maďarského školského systému, ktorému sa prispôbujú. Ak v maďarskom školskom systéme nastanú zmeny napr. v oblasti cieľov a obsahu vyučovania, v počte hodín alebo v oblasti riadenia a udržiavania škôl, potom tieto zmeny spravidla zasiahnu aj jazykovú výučbu na slovenských národnostných školách. Vnútné zmeny v rámci systému spustili celý rad málo viditeľných procesov, ktorých skutočný účinok bolo cítiť až s odstupom niekoľkých desaťročí. Počas centrálne riadeného školského systému v rokoch 1946-1979 sa iba učebné plány zmenili sedemkrát, (kým zmeny v počte vyučovacích hodín boli ešte častejšie). Zmeny mali vplyv na vyučovací proces a výučbu slovenského jazyka medziiným aj v tom, že sa veľmi často menil týždenný počet vyučovacích hodín. Pokým vyučovanie slovenského jazyka a literatúry vykazovalo od r. 1958 v počte hodín neustále klesajúcu tendenciu, týždenný počet hodín, určených pre maďarský jazyk a literatúru naopak narastal. Išlo takpovediac o nevyhnutnosť, veď do škôl prichádzali deti, ktorých materinským jazykom bola slovenčina. Daný vzdelávací systém dokáže cez počet vyučovacích hodín, na pozadí daného predmetu, ovplyvniť spoločenskú váhu i budúcnosť národnostnej kultúry. V r. 1960 sa jednojazyčné slovenské národnostné školy premenili na dvojazyčné, ale vplyv tejto zmeny na jazykovú zdatnosť dorastajúcich pokolení sa viditeľne prejavil až v 70. rokoch. Ešte aj dnes považujeme za hlavnú príčinu súčasného nelichotivého stavu jazykovej zdatnosti danú transformáciu na dvojazyčnosť, ale na základe vyššie

opísanej logiky aj premena zo začiatku 60. rokov bola iba dôsledkom predchádzajúcej, vyše 15-ročnej etapy. Po zmenách v oblasti výučby jazyka, ktoré priniesla výchovno-vzdelávacia politika, nasledovali inovácie vo výučbe vždy s určitým meškaním. Tento proces je fakticky dobre viditeľný aj dnes. Naša výučba jazyka reagovala na zmeny tak, že sa stále snažila vykresliť o niečo „ružovejší“ obraz ako bola skutočnosť. Negatíva, ktoré vyplývali z uvedených zmien, sa snažila prekryť posilnením tzv. „tradičných národnostných foriem činnosti“, pričom úloha a váha slovenského jazyka sa drasticky zmenili. Z materinského jazyka sa stal „cieľový“ jazyk, ktorý môže byť prostriedkom ďalšieho odovzdávania vedomostí len v určitej, ohraničenej časti vyučovacieho procesu.

Zmena politického systému v r. 1989 a začiatok 90-tych rokov otriasli základmi celého národnostného školstva. Zrušilo sa centrálné riadenie, zriaďovateľmi škôl sa stali miestne samosprávy, vybudoval sa normatívny systém financovania. Naše školy boli bezbranné. Rýchly postup globalizácie v spoločnosti spôsobil, že prestíž škôl vyučujúcich slovenský jazyk poklesla. Rodičia, berúc do úvahy požiadavky na trhu práce, uprednostňujú školy, kde sa vo zvýšenom počte hodín vyučujú svetové jazyky, ako napr. angličtina, a svoje deti dávajú do týchto inštitúcií. Po r. 1989 nastali najväčšie zmeny v tzv. „jazykových školách“, kde poklesol počet žiakov. V Békešskej Čabe takýto typ vyučovania slovenského jazyka prakticky zanikol. Dvojazyčná slovenská národnostná stredná škola stratila širokú základňu. Počet žiakov, ktorí sa na základnom stupni učia slovenský jazyk ako predmet, je z roka na rok nižší. Dané príčiny: rodičia školopovinných detí sa s vyučovaním slovenčiny na školách stretnú iba zriedka, a tak klesá aj ich motivácia. Po slovensky rozprávajú málo alebo vôbec nie. Ak aj rozumejú po slovensky, ich znalosť jazyka je pasívna. Školopovinné deti počujú slovenčinu v tom lepšom prípade iba od svojich starých rodičov v úzkom rodinnom kruhu. Tradičná, viacgeneračná rodina je na ústupe, a tak sa nové, dorastajúce generácie stretávajú so slovenčinou čoraz zriedkavejšie.

Vyššie uvedené problémy, vyplývajúce zo zmien v oblasti výchovno-vzdelávacej politiky, ktoré majú dosah na celú spoločnosť, motivovali výchovných pracovníkov čabianskeho slovenského gymnázia, ZŠ, škôlky a internátu, aby hľadali a skúmali jazykové metódy a iné možnosti, ktoré by na jednej strane stabilizovali pozíciu tejto školy a na druhej strane pomohli nájsť riešenia, na základe ktorých sa dá budovať budúcnosť tejto inštitúcie v meniacom sa spoločensko-politickom prostredí.

Výzvy, ktoré stoja pred našou inštitúciou, sú nasledovné:

Békešská Čaba má dobre vybudovanú sieť škôl a predškolských zariadení podľa mestských obvodov tak, aby rodičia mohli zapísať svoje deti do škôlky alebo školy blízko svojho bydliska. Slovenská škôlka a škola je iba jedna, kým v meste funguje 11 maďarských základných škôl a 23 predškolských zariadení.

V Békešskej Čabe je iba jedno slovenské gymnázium a 12 maďarských stredných škôl s maturitou, stredných odborných škôl je 9, ostatné 3 sú gymnáziá so všeobecným zameraním.

Normatívny systém financovania školských zariadení spôsobuje, že každá inštitúcia sa snaží prijať čo najväčší počet žiakov, nakoľko jej existencia a budúcnosť je od nich priamo závislá.

Súťaživosť škôl sa stupňuje. Stredné odborné školy zavádzajú napr. výučbu „*módnych odborov*“, veľké gymnáziá ponúkajú vo vysokom počte hodín výučbu svetových jazykov, len aby získali čo najväčší počet žiakov.

Mnohí rodičia vidia budúcnosť svojich detí zabezpečenú v tom, ak ich zapíšu do strednej odbornej školy s maturitou, ktorá navyše ponúka niektorý módny odbor.

O výbere školy sa v našom meste často rozhodne už v škôlke. Obvodná maďarská základná škola sa snaží „*nespustiť oči*“ z detí v obvodnej škôlke a nepriamymi metódami orientuje rodičov na „svoju“ školu.

Rodina, ktorá dáva svoje dieťa do škôlky alebo školy, zvažuje vždy viacero hľadísk, kým sa rozhodne, do ktorej inštitúcie dieťa zapíše. Slovenská škôlka, základná škola a gymnázium musí vedieť v silnejšom konkurenčnom boji sformulovať svoje hodnoty tak, aby sa čo najviac rodín rozhodlo práve pre túto inštitúciu. Musí počítať aj s tým, že mimo mesta, na vidieku, si malého žiacka získa najbližšia základná škola, v ktorej neprebíha výučba v slovenskom jazyku.

Vyššie uvedené fakty prinútili výchovný kolektív znovu sa zamyslieť nad chodom našej inštitúcie. Za najdôležitejšiu úlohu sme označili rozvoj škôlky. Hlavný dôraz sme položili na rozvoj obsahovej stránky. Naším želaním bolo, aby sme vytvorili takú inštitúciu, kde popri tradičných výchovných hodnotách, v centre ktorých je dieťa, sa vyvinuli úzke vzťahy s rodinou a obnovila sa aj výchova v slovenskom jazyku, ktorej účinnosť by mala byť oveľa vyššia. V záujme týchto cieľov sme v škôlke od r. 2000 zamestnali hosťujúcu učiteľku zo Slovenska a všetky pracovníčky v tejto inštitúcii povzbudzujeme k tomu, aby si svoje vedomosti zo slovenského jazyka pravidelne a priebežne rozvíjali a zdokonaľovali. V našej materskej škole dnes vie každá učiteľka, vychovávateľka, ale aj upratovačka výborne hovoriť po slovensky. Takto sa nám podarilo vytvoriť také jazykové prostredie, v ktorom sa deti prirodzeným spôsobom stretávajú so slovenským jazykom a ich vývin z jazykového hľadiska je dobre viditeľný a potešujúci. K hlavným cieľom patrí zapojenie rodičov do každodenného života škôlky, prebudenie záujmu o výučbu slovenčiny, sprostredkovanie hodnôt slovenskej kultúry a slovenských tradícií a, samozrejme, neustála, každodenná komunikácia. Skúsenosti dokazujú, že naše predstavy boli správne. Veď kým v r. 1997 našu škôlku navštevovalo 18 detí v jednej skupine, v r. 2003 máme už 58 škôlkarov v dvoch od-

deleniach. V škôlke neprebíha výučba jazyka, ale hlavný dôraz kladieme na vytvorenie prirodzeného jazykového prostredia.

V základnej škole začína nová etapa v procese oboznamovania sa so slovenským jazykom.

V škole sa žiaci stretávajú so slovenským jazykom predovšetkým v rámci vyučovacích hodín. Takými sú hodiny komunikácie, písania, čítania a prírodopisu, ako aj tzv. výchovné predmety, medzi ktoré patria telesná, výtvarná a hudobná výchova, ako aj technika.

Kvalita stretnutí s jazykom je na jednotlivých hodinách rôzna. Hlavným priestorom pre osvojenie jazyka je komunikácia. U malých školákov prebieha jazyková výučba hravou formou s množstvom pohybu, postavená na drile, ale rešpektujúca osobitosti danej vekovej kategórie. Od žiakov očakávame aktívny prístup, pri ktorom má dôležitú úlohu pocit úspechu, napomáhajúci obľúbenie si jazyka. Podľa našich skúseností sa u najmenších školákov dá veľmi úspešne stavať na vedomostiach, ktoré získali v škôlke. Deti, ktoré nastúpia do školy zo škôlky, kde ich obklopuje slovenské prostredie, si jazyk osvojujú oveľa účinnejšie a presnejšie chápu význam nových slov ako tí ich spolužiaci, ktorí sa so slovenčinou stretávajú iba v prvej triede základnej školy. Výučba písania a čítania sa organicky prispôsobuje procesu jazykovej výučby a posilňuje ju.

Používanie slovenského jazyka pri výchovných predmetoch podvedome napomáha celý proces učenia sa jazyka. Túto formu považujeme za veľmi osožnú, lebo dieťa pri nej získava prostredníctvom činnosti a rozprávania priame skúsenosti z používania jazyka. Táto nepriama metóda rozvíja komunikačné schopnosti, výslovnosť, tempo a rytmus reči a zlepšuje čítanie.

Zavedenie výučby prírodopisu v slovenskom jazyku pre najmenších školákov predstavuje kvalitatívne novú etapu. Z hľadiska ďalšieho zdokonaľovania jazyka sme toho názoru, že vyučovanie tohto predmetu v slovenskom jazyku je prirodzeným a logickým krokom. Plní funkciu „staviteľa základov“ pre zemepis a dejepis, ktoré sa vo vyšších ročníkoch vyučujú v slovenskom jazyku. Časté zmeny v obsahu a požiadavkách tohto predmetu na nižšom stupni sťažujú dosiahnutie našich cieľov na poli jazykovej výučby.

Úspešnosť jazykovej výučby na nižšom stupni ovplyvňuje veľa faktorov. Spomeniem tie najdôležitejšie: dosiahnutý stupeň vývinu alebo zrelosti, danosti, ktorými dieťa disponuje a vytvorené návyky učenia sa.

Dozrievanie je postupný proces, ktorý je často plný skokov, prípadne dieťa vo vývine zaostáva, čoho výsledkom môže byť skutočnosť, že zrelosť malého školáka sa môže značne odlišovať od jeho skutočného, fyzického veku. Riešenie tejto skutočnosti v rámci vyučovacích hodín sa nám na nižšom stupni javí ako najťažšie.

V 5.-8. ročníku základnej školy začína kvalitatívne a kvantitatívne nová etapa výučby jazyka. Narastá počet predmetov, ktoré sa vyučujú v slovenskom jazyku. Okrem vyššie spomenutých predmetov pribúda zemepis a dejepis. Pokiaľ na nižšom stupni som za najťažší faktor z hľadiska výučby jazyka označila zrelosť, na vyššom stupni základnej školy narastá úloha daností a vytvorených návykov učenia sa. Ciele, vytýčené vo výučbe jazyka, sú podriadené cieľom jednotlivých predmetov, nakoľko kvôli jazykovej bariére sa nemôžeme vzdať sprostredkovania obsahu učiva v týchto predmetoch, pretože by to znížilo konkurencieschopnosť našej inštitúcie. Rozumným riešením, ktoré vedie k cieľu, je kompromis, v súlade s ktorým je pri vedení hodiny dominantný slovenský jazyk, ale najdôležitejšie odborné výrazy vysvetlí učiteľ aj v maďarskom jazyku. Základom pri odpovedi žiaka je však výkon v slovenskom jazyku. Dôsledné dodržiavanie vyššie opísaného postupu pri používaní jazyka je veľmi ťažké a časovo náročné pre učiteľov i pre žiakov. V záujme zvládnutia tohto problému rozvíjame vo všetkých ročníkoch základnej školy popoludňajšie, plánované učenie sa družinovou, domácou formou, na ktorom sa žiaci základnej školy zúčastňujú fakticky na 100 %. Pedagógovia, zdatní v slovenčine, pomáhajú deťom v príprave na nasledujúci deň, a to tak, že primerane veku jednotlivých žiakov striedajú pohyb a športovú činnosť s učením. V rámci projektu „*Učenie učeníu sa*“ sme, poznajúc návyky našich žiakov, začali s inováciou aj v tejto oblasti. Pedagógov, pracujúcich poobede, podporujeme v ich ďalšom vzdelávaní a z finančných prostriedkov, získaných v konkurzoch, zabezpečujeme odbornú, pedagogicko-psychologickú pomoc.

Napr. od začiatku tohto školského roka môžeme počítať s pomocou školského psychológa a o deti, ktoré majú ťažkosti pri učení, sa stará odborník z oblasti vývinovej pedagogiky.

Výučba slovenského jazyka na základnej škole sa v súčasnosti borí s nasledujúcimi problémami:

Vyučovanie slovenského jazyka je v rámci učebných osnov vtiesené do úzkeho priestoru, nie je životaschopné a poskytuje málo možností na precvičovanie.

Prevaha lexikálnych znalostí v predmetoch dejepis a zemepis potláča do pozadia funkciu slovenského jazyka ako sprostredkovateľa znalostí.

K tomu, aby sme všetky výchovné predmety vyučovali v slovenskom jazyku, máme nedostatok odborníkov. Tento nedostatok by sme v blízkej budúcnosti radi odstránili.

Naša stredná škola poskytuje klasické 4-ročné gymnaziálne štúdium. Popri našich najlepších žiakoch zo základnej školy získavame ďalších študentov predovšetkým zo Slovenského Komlóša a zo Sarvašu. Okrem výučby slovenčiny vo zvýšenom počte hodín vyučujeme aj anglický a nemecký jazyk a informatiku. Robíme to kvôli udržaniu konkurencieschopnosti nášho gymnázia a splňame tým aj očakávania rodičov.

Do gymnázia prichádzajú žiaci s veľmi rozdielnymi znalosťami slovenského jazyka. Z tohto dôvodu sa s nimi nevieme zaoberať v skupinách, ktoré by boli z hľadiska jazykových kompetencií homogénne. Slovenský jazyk a literatúru vyučujeme v 9. a 10. ročníku v piatich hodinách týždenne v delených triedach (dve skupiny). Po predchádzajúcom dlhšom experimentovaní sa nám súčasná metóda výučby javí ako stabilizovaná: do jazykových skupín rozdeľujeme žiakov na základe ich schopností učiť sa. Podľa našich skúseností sú totiž skupiny so žiakmi, ktorí majú dobrú motiváciu pre štúdium, oveľa úspešnejšie ako skupiny tradičné, rozdelené iba podľa úrovne jazykových znalostí.

Naše gymnázium, ktoré sa nachádza v strede konkurenčného boja v rámci stredných škôl, nevie popri súčasných požiadavkách učebných osnov a pri dnešnom stave odborníkov – slovenčinárov, uskutočniť inovácie, ktoré by ďalej rozvíjali jazykové znalosti našich študentov.

Očakávania rodičov orientujú študentov, ktorí majú snahu pokračovať v štúdiu na maďarských vysokých školách, do súčasných „módnych“ odborov. Prihlášky našich maturantov v roku 2003 smerovali na ekonomické, technické, poľnohospodárske a pedagogické vysoké školy a univerzity a na vysokú školu štátnej verejnej správy. 90 % prihlásených bolo prijatých, čo je výsledok, na ktorý, podľa mojej mienky, môžeme byť právom hrdí. Po dlhšom čase máme študenta, ktorý urobil úspešné prijímacie pohovory na Slovenskú technickú univerzitu v Bratislave. Podľa predbežného záujmu aj zo súčasných študentov štvrtého ročníka sa žiaci chystajú študovať na Slovensko – jazyk, hudbu a spev. Tešíme sa tomu, aj keď máme obavy, či sa po ukončení štúdia vrátia medzi nás a posilnia našu pospolitosť. Všeobecná, smutná skúsenosť nám ukazuje, že prestíž učiteľskej profesie neustále klesá, a tak sa – žiaľ – na vysoké školy pedagogického smeru hlásia spravidla slabší študenti. Podľa prognóz zapríčiní táto tendencia v budúcnosti nedostatok odborníkov na našich školách, ba čo viac, tento nepriaznivý vývoj pociťujeme už dnes.

Pokúsila som sa predstaviť možné riešenia načrtnutých problémov, ktoré sme vypracovali v Slovenskom gymnázii, základnej škole, škôlke a kolégiu. Som presvedčená, že úspešnosť alebo neúspešnosť nášho snaženia môžeme diferencovane hodnotiť iba za predpokladu, ak poznáme odtiene celého systému.

Slovenčina ako cudzí jazyk v teórii a praxi

SLOVENČINA V KONTEXTE EURÓPSKEJ INTEGRÁCIE, VIEDENSKÁ DEKLARÁCIA (1998)

- zrovnoprávenie jazykov, ako nástroja identity a kultúry
- zabezpečenie rovnakých podmienok
 - šancí pre všetky jazykové spoločenstvá
- celoeurópsky rozvoj a podpora málo rozšírených jazykov
- pestovanie viacjazykovosti na podporu medzikultúrneho porozumenia,
- požiadavka výučby cudzích jazykov, obzvlášť jazykov susedných krajín

SAKO CJ = VÝSKUM / OPIS – VÝUČBA / PREZENTÁCIA – OSVOJOVANIE / UČENIE SA

- **základný výskum** – teoretické otázky jazyka a komunikácie
- **aplikovaný výskum** – vyučovacia a komunikačná prax

SakoCJ predpokladá **multidisciplinárny prístup**:

didaktika cudzích jazykov, deskriptívna, konfrontačná a kontrastívna lingvistika, sociolingvistika a psycholingvistika, teória komunikácie a zásady interkultúrnej komunikácie pri procese prezentácie i osvojovania si SakoCJ.

- **lingvistický opis slovenčiny pre cudzincov** – typologická a areálová charakteristika slovenčiny, explicitný výklad stavby, vývinu a fungovania jazyka so zreteľom na špecifické javy jednotlivých jazykových rovín z pohľadu cudzincov;
- **interlingválna konfrontácia** – vymedzenie spoločných čŕt a odlišností, podobností a kontrastov jazykových podsystémov slovenčiny ako cieľového jazyka a príslušných východiskových jazykov, pozitívny a negatívny transfer (interferencia) pri osvojení si slovenčiny ako cudzieho jazyka, potenciálne chyby študentov z jednotlivých jazykových oblastí;
- **didaktika slovenčiny ako cudzieho jazyka** – prezentácia jazykového systému, cieľ, obsah a metódy výučby, rozvíjanie receptívnych a produktívnych zručností (čítanie, počúvanie, hovorenie, písanie), formy precvičovania a upevňovania gramatických znalostí, rozvíjanie lexikálnej zásoby, oso-

bitosti lingvoreálií, odbornej komunikácie a sprístupňovanie vlastivedno-kultúrnych reálií Slovenska, tvorba a používanie učebných materiálov, didaktické pomôcky;

- **osvojovanie slovenčiny ako cudzieho jazyka** – metódy a formy učenia vzhľadom na získanie komunikatívnej a interkultúrnej kompetencie v slovenčine, komunikačné bariéry, predvídanie a metodika ich odstraňovania (u frekventantov z rozličných jazykových oblastí), klasifikácia, oprava a hodnotenie chýb;
- **sociolingvistické a etnokultúrne aspekty** prezentácie slovenčiny a slovenských reálií cudzincom vo vzdelávacích zariadeniach na Slovensku a na univerzitách v zahraničí.

SOCIOLINGVISTICKÉ, PSYCHOLINGVISTICKÉ A ETNOKULTÚRNE ASPEKTY

- **typologická, genetická a areálová charakteristika slovenčiny ako cieľového jazyka**
 - príbuznosť / odlišnosť cieľového a východiskového jazyka,
 - zhody a rozdiely v systéme, funkcii a používaní jazykových javov,
 - existencia / absencia rovnakých gramatických kategórií,
 - vplyv medzijazykovej interferencie;
- **špecifikácia etnokultúrnej identity frekventantov**
 - vzťah k osvojovanej kultúre, možnosti kontaktu s ňou a jej nositeľmi,
 - podobnosť / odlišnosť východiskovej a cieľovej kultúry,
 - potenciálne transkultúrne bariéry;
- **miesto, stupeň a typ vzdelávacej inštitúcie**
 - postavenie slovenčiny v príslušnom zariadení / krajine, jazykové prostredie,
 - materiálne vybavenie, podmienky výučby;
- **charakter a zameranie jazykového vzdelávania**
 - riadne / mimoriadne / špeciálne formy, filologické / nefilologické štúdium,
 - povinný / nepovinný / voliteľný predmet,
 - dĺžka a intenzita výučby, kontinuita jazykového vzdelávania;
- **psychosociálna charakteristika študujúcich**
 - vek, vzdelanie, odborná profilácia, študijná motivácia a zmysel jazykového vzdelávania;
 - stupeň všeobecnej jazykovej kompetencie, dosiahnutý stupeň znalosti príslušného jazyka,
 - individuálne predpoklady osvojovania si jazyka,

- **osobnostný profil učiteľa / lektora**
- odborná príprava – filologická, všeobecná,
- interlingválny, interkultúrny a interdisciplinárny prístup, kultúra jazykového prejavu,
- pedagogické majstrovstvo, kladná motivácia študentov, zásady kritérií hodnotenia.

Za najvýraznejšie črty morfolologickej charakteristiky sa považujú:

- slovenčina nemá duál (okrem zvyškov oči / očí, uši / uší s významom plurálu);
- má šesť pádov, v spisovnej slovenčine neexistuje osobitný vokatívny tvar (okrem zvyškov v rámci maskulín otče, pane, synku, priateľa), oslovuje sa nominatívom;
- **zjednotenie slovesných prípon:** *-ť* jednotná prípona v infinitíve, *-m* jediná prípona v 1. osobe sg., prít. čas, *-li* spoločná prípona 3. osoby pl. min. času vo všetkých rodoch;
- **uplatňovanie kategórie životnosti pri deklinácii maskulín;**
- **uplatňovanie neutralizácie a alternácie;**
- **mäkkostná korelácia deklináčnych prípon;**
- **realizácia rytmického zákona.**

ÚLOHY VEDECKÉHO OPISU SLOVENČINY PRE CUDZINCOV

Hľadať také formy a metódy sprístupňovania slovenčiny cudzincom, aby čo najvyššie zachytávali podmienky efektívneho osvojenia receptívnych a / alebo produktívnych rečových zručností:

- tvorba modifikovanej gramatiky slovenčiny pre cudzincov s využitím typologickej charakteristiky a diferencovaného prístupu k opisu a prezentácii jednotlivých javov;
- formulácia všeobecno-lingvistických princípov pre teóriu a prax SakoCJ z hľadiska vyučovania i procesu učenia;
- porovnávací opis slovenčiny (fonológia, morfológia, syntax, lexika, slovo-tvorba) na pozadí východiskového jazyka so zameraním na intralingválnu súčinnosť a interlingválne odlišnosti prezentovaných javov;
- špecifikácia fonetického kompendia a prozodických kontrastov, metodika osvojovania fonetickej a ortoepickej kompetencie;
- tvorba špeciálnej konfrontačnej didaktickej gramatiky slovenčiny pre jednotlivé jazyky so zameraním na stavbu a fungovanie v komunikácii;

- špecifikácia jazykových chýb / komunikačných bariér na pozadí príslušných východiskových jazykov a námety na ich odstránenie;
- lingvodidaktická charakteristika interlingválnych homoným, formálna a sémantická identifikácia asymetrií, tvorba slovníka zradných slov;
- tvorba a používanie diferencovaných učebných materiálov a cvičebníc pre jednotlivé stupne a formy štúdia;
- tvorba špeciálnych dvoj- a viacjazyčných slovníkov z oblasti spoločenských a ekonomických vied pre potreby prípravy profesionálnych prekladateľov;
- metodika rozvíjania komunikačných zručností – receptívnych (čítanie, počúvanie) a produktívnych (hovorenie, písanie) so zreteľom na efektívnosť osvojovania komunikatívnej kompetencie a študijnú motiváciu študentov;
- stratégia budovania translatologickej a interkultúrnej kompetencie študentov slovakistiky.

JAZYKOVÉ MINIMUM SLOVENČINY

V didaktike cudzích jazykov rozoznávame: **lexikálne, gramatické, fonetické a ortografické minimum**. Ide o účelne vybraný súbor príslušných (lexikálnych, gramatických, fonetických, pravopisných) prostriedkov potrebných na dosiahnutie stanoveného vyučovacieho cieľa pri osvojovaní príslušného stupňa cudzieho jazyka, ktorý môže prispieť k zefektívneniu procesu výučby i učenia.

• **Lexikálne minimum**

V didaktike cudzích jazykov sa rozlišuje *elementárne* (základná slovná zásoba 800 – 1000 slov), *základné* (bežná komunikácia 1 400 – 2 000 slov) a *odborné lexikálne minimum* (zahŕňa všeobecnovednú lexiku typickú pre odbornú komunikáciu asi 2 300 slov), *súborné* (špeciálna lexika príslušných odborov okolo 5 000 slov).

Uvádzanie novej lexiky sa riadi týmito zásadami:

- *modelový prístup* – prezentácia tvorenia nových slov zameraná na rozlíšenie bázy a formantu, nominálnych a verbálnych lexém napr. *prac-a, prac-ova-t', vy-prac-ova-t', prac-ov-ný, pracovn-ík – pracovn-íčka, spolu-prac-ova-t'* klasiifikácia slovotvorných typov s cieľom získať *slovotvornú kompetenciu*;
- *sémantický prístup* – vytváranie pevných asociácií jednak medzi pojmom a pomenovaním, jednak v slovotvorných a tematických súvislostiach na základe podobností, odlišností významov nácvikom synonym, homoným, antoným, prípadne príslušných frazém, napr. *kredit / úver* (v banke), *kredit* (v štúdiu), *mať dobrý kredit* (vo význame mať dobré meno / povesť), *konto / účet, otvoriť / viesť / zrušiť účet, zabávať sa na účet niekoho, vyrovnať si účty, zisk / profit – strata / deficit* a pod.;

- *komplexnosť* – nové slová sa fixujú v spojení s výslovnosťou, pravopisom, gramatickým fungovaním a sémantickými súvislosťami v rámci príslušnej témy. Takýto postup je opodstatnený najmä vtedy, ak sú výrazné rozdiely medzi grafickou a zvukovou podobou v intralingválnom a / alebo interlingválnom kontexte, problémy spôsobuje napr. identifikácia internacionalizmov v písanom texte *manažér* (manager), *imidž* (image), *vizáž* (vissage), alebo odlišnosti vo význame interlingválnych homoným ap.;
- *kontext* – ako výrazná opora osvojovania lexiky. Najčastejším spôsobom je sprístupňovanie a upevňovanie lexiky v modelových situáciách, najskôr v minitextoch bežnej hovorovej sféry, kde sa predstavia lexémy semantizujúce základné reálie v spojení s otázkami *kto, čo, aký, -á, -é, ako, kde, kedy...* je alebo niečo *robí*, zamerané na osvojenie paradigmatických a syntagmatických vzťahov danej lexémy. Tempo a kvalitu procesu osvojovania ovplyvňuje možnosť zapojenia viacerých receptorov – vizuálnych, akustických, motorických, prípadne motoricko-artikulačných, preto sa osvedčila prezentácia paralelných textov – riekaniek, pesničiek, jazykových hier, v ktorých sa vyskytujú osvojované lexémy, aby študent mal možnosť počuť, vysloviť, prečítať i napísať preberané štruktúry v rozličných pozíciách.
- **Gramatické minimum slovenčiny pre cudzincov**

GMS nebolo doteraz teoreticky komplexnejšie spracované so zreteľom na všetky stupne a typy jazykovej prípravy. Autori prvých učebníc sa opierajú o práce J. Mistríka z oblasti frekvencie slov a tvarov a na základe potrieb komunikačnej praxe zostavujú všeobecné GMS pre začiatočníkov (Prokop, 1978, Dratva et al. 1972). Menej pozornosti sa venuje vymedzeniu jednotlivých typov GM a kritériám jeho výberu vzhľadom na daný cieľ a efektívnosť osvojovania príslušných jazykových zručností. Preto sa GM koncipuje na základe princípov *cieľovej adekvátnosti, štylistickej neutrálnosti, systémovosti a kontrastívnosti*.

GMS predstavuje **minimálny súbor gramatických prostriedkov** (morfológických, syntaktických), ktoré vytvárajú **maximálnu možnosť komunikácie** v súlade so stanoveným cieľom vyučovania. GMS zahŕňa: a) vybrané témy z oblasti paradigmatickej morfológie (deklináčne a konjugačné typy), charakteristiku slovných druhov, tvorenie príslušných tvarov so zameraním na osvojenie základných pravidiel a tvarotvorných morfém, ako aj frekventovaných nepravidelných tvarov; b) syntagmatické vzťahy a syntaktické prostriedky, základné vetné typy.

- **Fonetické minimum slovenčiny**

FMS tvorí súbor základných / štandardných vlastností zvukovej sústavy slovenčiny, zameraný na sprostredkovanie typických fonetických, ortoepických a prozodických javov spisovnej slovenčiny z pohľadu slovenčiny ako cudzieho jazyka.

- všeobecná časť – charakteristika zvukovej stavby slovenčiny
- špeciálna časť zostavená so zreteľom na typické fonetické chyby príslušníkov jednotlivých jazykových skupín.

FM zahŕňa: a) prezentáciu fonologického systému s dôrazom na špeciálne slovenské fonémy; b) nácvik výslovnosti jednotlivých hlások, čítanie v slovách, vo vetách; c) identifikáciu foném na základe počúvania, zápis hlások; d) špeciálne fonetické a prozodické cvičenia.

- **Frazeokomunikačné minimum**

Frazéma, frazeodidaktika, frazeokonfrontácia, univerzálie, pragmatická funkcia frazém, zemepisný variant frazémy, frazeosémantické polia, frazeotextémy, aktualizované frazémy,

V tejto súvislosti do popredia vystupujú etnokultúrne a medzijazykové aspekty frazeológie zamerané na špecifikáciu frazeologických univerzálií a frazeologických kontrastov.

Príklady: *všetko pre človeka – vo funkcii, je to pravda odveká, prachy robia človeka, kúpiť mačku vo vreci oplatí sa predsa, keď vám nejde o mačku, lež o kúpu vreca, mýliť sa je najmä poslanecké, od vlády ryba smrdí, dobrá zrada stojí groš, babka k babce, bude míting, je ťažšie vydať knihu ako dcéru, kde máte otvorený účet – v krčme.*

OSVOJOVANIE SI SLOVENČINY AKO CUDZIEHO JAZYKA (SAKOCJ)

Receptívne zručnosti: počúvanie, čítanie

produktívne schopnosti: hovorenie, písanie

- **Komunikačná kompetencia**

a) sociálne znalosti, b) lingvistické znalosti, c) interpretačná schopnosť

- **Fonetická kompetencia**

schopnosť používateľa jazyka (materinského i cudzieho) rozlíšiť (dekódovať) a identifikovať zvukový signál na úrovni segmentov (foném) i suprasegmentálnych (prozodických) vlastností daného jazyka a zároveň ich v ústnej komunikácii správne uplatniť v súlade s fonetickými pravidlami a ortoepickou normou cieľového jazyka.

- **odbornokomunikačná kompetencia** – schopnosť vnímať odborný prejav s porozumením a produkovať / tvoriť odborné komunikáty
- interkultúrna kompetencia
- **Komunikačná bariéra**

Prekážka / porucha verbálnej i neverbálnej povahy

Z hľadiska sociolingvistiky rozlišujeme a) *fyzikálne*, b) znalostné (kódové a informačné), c) *interakčné* (sociálne, psychické, fatické) a d) transkultúrne komunikačné bariéry.

K DIDAKTIKE ODBORNEJ KOMUNIKÁCIE

1. Základné pojmy

Odbornokomunikačné minimum – inventár všeobecných výrazov kategoriálneho významu, – pochopenie transformačných a derivačných možností slovenčiny, – osvojenie príslušných vetných modelov a špeciálnych termínov typických pre daný odbor

odbornokomunikačný model – spôsob prezentácie odborného obsahu a **odbornokomunikačná kompetencia** – schopnosť vnímať odborný prejav s porozumením a produkovať / tvoriť odborné komunikáty

2. Odborný názov / termín

Terminológia – vedná disciplína aj súbor termínov v istej oblasti -lingvistická, ekonomická

Vlastnosti termínu – motivovanosť, systémovosť, ustálenosť, presnosť, jednoznačnosť a derivatívnosť, krátkosť a preložiteľnosť – operatívnosť

Domáce a prevzaté termíny

marketing – *trhové služby*, ekológia – *ochrana životného prostredia*, databáza – *banka dát, údajov, marketingová politika, ekologické problémy, databázový systém*;

spájaním domácich a grécko-latinských prvkov

platobná bilancia, podniková sféra, medziúver, ekobalenie, infolinka, Poľnobanka, a typ Tatra banka;

e-mail 1. elektronická pošta 2. správa posiadaná alebo prijímaná elektronicky, možno utvoriť adjektívum *e-mailový list, e-mailová adresa, e-mailové číslo* a sloveso *e-mailovať* (ned. aj dok.) posilať správy e-mailom.

3. Jazyková štruktúra termínov

Jednoslovné termíny – *atóm, veta, práca, epika*, ale aj všeobecné mená (apelatíva) – *nôž, plášť, stena, bunka* alebo abstraktné pojmy *model, princíp, bod, integrácia* ako tzv. kategoriálne slová

ŠTRUKTÚRA VIACSLOVNÝCH TERMÍNOV

lineárna

nelineárna

bezpredložková

predložková

bezpredložková

predložková

verejná správa
majetku obce

právo na zdravé
životné prostredie

predaj dlhopisov FNM
občanom Slovenska

kupón na nákup tovaru
v hodnote 100 korún

Verbonominálne spojenia (typ V + S) s kategoriálnym slovesom

*podať – odvolanie, sťažnosť; otvoriť – účet, konto; spísať – protokol, zápisnicu;
uzavrieť – zmluvu, dohodu, prímerie; rozviazať – zmluvu, pracovný pomer*

Adverbiálno-verbálne názvy (typ Adv + V)

súdne / trestne stíhať; verejne obhájiť / vyhlásiť, v modifikovanej podobe s príslovkou v postpozícii konať protiprávne; postupovať legislatívne, odročiť (rokovanie) na neurčito, založiť (spis) ad acta ap.

3.1. Univerbizácia a multiverbizácia termínov

Univerbizácia – *receptár* – kniha / relácia receptov, *národníar* – člen národnej strany, *tlačovka* – tlačová beseda, *kreditka* – kreditná karta, *akciovka* – akciová spoločnosť, *eseročka* – s. r. o. spoločnosť s ručením obmedzeným alebo pomenovania utvorené zo skratiek proprií, napr. *VÚB* (Všeobecná úverová banka) *vubka*, *SOI* (Slovenská obchodná inšpekcia) *soika*, alebo *účastník SAS* (Studia Academica Slovaca) *sasista* / *sasistka* ap.

3.2. Multiverbizácia

dať najavo – prejaviť, *vykonať kontrolu* – skontrolovať, *podať dôkazy* – dokázať podnikateľské subjekty – podnikatelia, *odborná verejnosť* – odborníci, *pracovná sila* – pracovník

vysoká škola – vysoká, *generálny riaditeľ* – generálny,
materská dovolená – materská.

4. Semantizácia odbornej lexiky

4.1. znázornenie – pomocou obrázku, schémy, symbolov

vzorcom, napr. Práca A sa rovná súčinu sily F a dráhy s: **A = F · s**

4.2. semantizácia v cudzom jazyku

- a) pomocou zovšeobecnených výrazov alebo kategoriálnych slov, napr. *predmet*, *jav*, *pojem*, *jednotka*, *prvok*, *model*, *schéma*, *proces*, *postup*, *stratégia*
- b) pomocou definície, napríklad: *Marketing je globálna podnikateľská stratégia podniku, ktorá sa orientuje na trh.*
- c) použitím synonym, napr. *manažér* – vedúci, riaditeľ, profesionálny riadiaci pracovník,

antoným zisk – strata, zvyšovať – znižovať,
internacionalizmy alebo interlingválne paralely,
napr. (Slovenská) národná rada, (poľský) sejm, (ruská) дума, (nemecký)
Bundestag, (rakúsky, európsky) parlament;

d) adjektívami – právo 1. ako všeobecný pojem vo význame nárok, oprávne-
nie – ľudské, občianske, politické, volebné právo ap. 2. ako právny termín –
záväzné normy a predpisy, základné odvetvia práva ústavné, občianske,
rodinné, obchodné, pracovné, trestné, správne, finančné, medzinárodné
právo – súkromné a verejné právo;

e) spájateľnosť lexémy právo na prácu / veta / detí / byť informovaný a jeho
deriváty, vzťahové adjektívum právny ako právny štát, vzťah, právna sila,
norma;

právne ustanovenie, nariadenie a kompozitá typu občianskoprávny proces,
pracovnoprávny vzťah;

trestnoprávna zodpovednosť, verejnoprávna televízia aj adjektívum
právnický odvodené od pomenovaní osôb právnik / právnička – právnická
fakulta, právnická osoba.

4.3. semantizácia pomocou sprostredkovacieho jazyka – ide o preklad do vý-
chodiskového jazyka alebo príslušný výklad v sprostredkovacom jazyku.

Konvergenca – jeden výraz, napr. hlava v slovenčine ako 1. časť tela ľudská hlava
2. sídlo rozumu, pamäti;

pracovať hlavou 3. život, človek – ručiť svojou hlavou 4. odb. človek ako jedinec –
spotreba na hlavu 5. vedúca osoba – hlava štátu 6. vec podobná hlave – hlava kole-
sa, 7. práv. kapitola hlava v ústave má v nemčine štyri ekvivalenty Kopf v 1.-4.,
6., Haupt v 5., Oberhaupt v 5., Kapitel v 7.

Divergenca – na pomenovanie jednej lexémy v materinskom jazyku existuje viac
výrazov v cieľovom jazyku, napr. nem. Körper má v slovenčine tieto koreláty 1. telo,
2. drien, 3. fyz. / mat. teleso, 4. trup lode 5. chem. tekutá hmota 6. orgán spolok záko-
nodarný ap.

4. 4. Precvičovanie lexiky

Typy cvičení – substitučné, modifikačné a transformačné

a) pomenovanie predmetov, javov – podľa obrázku, schémy napr. v – rýchlosť,
F – sila;

b) dopĺňanie slov do kontextu, tzv. prázdne texty napr. Poznáte cest-
nej premávky? Vodič nedodrжал a dostal peňažnú Podnik
neplatil Daňový úrad vykonal a zistil porušenie daňového

c) tvorenie slov podľa vzoru – podnikat' – podnikateľ, učiť – učiteľ, svedčiť – svedok;
d) tvorenie odvodených slov – výroba, výrobný, výrobca, vyrábať / vyrobiť, vyrobený / vyrábaný, výrobok; robiť – urobiť, zarobiť, odrobiť, prerobiť, dorobiť;

gazda -u, gazdiná -ej, gazdovstvo -a, gazdovať, gazdovský dvor – hospodárstvo

e) tvorenie synonym alebo antonym – nahradte použité výrazy synonymami, napr. garantovať –, ekonomické –, aplikácia – alebo antonymami *rastie* –, *pozitívny* –, *výhra* – všetko

f) výklad odborného výrazu, napr. čo rozumieme pod pojmom *ombudsman*, právny štát;

majster – vyučený, kvalifikovaný pracovník;

odborník, znalec; umelec; učiteľ; víťaz

murársky, dielenský, majster slova, pera, štetca, domáci majster, dielo neznámeho majstra

g) obmena / nahrádzanie slov a slovných spojení – podať sťažnosť – sťažovať sa, kupujte výrobky vyrábané na Slovensku – ktoré sa vyrábajú na Slovensku;

presadzujú sa vďaka dobrým výsledkom hospodárstva – hospodárskym výsledkom;

h) preklad príslušnej lexémy alebo spojenia do východiskového jazyka, konfrontácia sémantických a gramatických parametrov, napr. pomenovanie európskej meny *euro* je v slovenčine neutrum a skloňuje sa podľa vzoru mesto, teda *jedno euro, eura, eur*, na rozdiel od iných jazykov, kde patrí k nesklonným maskulínam, teda *jeden euro*

i) doplnenie správneho tvaru – prispieva k používaniu vybraných jednotiek v správnom tvare: Na Slovensku sa diskutuje (reforma – verejná správa). Podľa (zákon – ochrana spotrebiteľa) tovar vymenili. Vláda rokovala (zvýšenie platu – učiteľia, lekári). Prokurátor obvinil (ria diteľ – korupcia). Obhajca podal (odvolanie – Najvyšší súd).

j) klasifikácia termínov na základe rozličných kritérií, parametrov – gramatické kategórie, slovné druhy, sémantické príznaky, čím sa vytvárajú skupiny pomenovaní so spoločným základom, vlastnosťami, určitými vzťahmi ap., napr. *podnikateľ, konateľ, riaditeľ, majiteľ, odberateľ*;

podnikať, konať, riadiť, vlastniť, odberať; správca, sudca, obhajca, hovorca; správkynia, sudkyňa, obhajkyňa, hovorkyňa; znalec – posudok, poslanec – zákon, veľvyslanec – recepcia;

k) rozvíjanie reči doplnením odpovede do opísanej situácie, napr.

Čo musíte / môžete urobiť, ak

zistíte, že kúpený tovar je poškodený.....

ste stratili osobné doklady.....

nesúhlasíte s rozhodnutím súdu.....

chcete získať štipendium.....

chcete kúpiť byt.....

• Poznáte uvedené remeslá?

Viete, čo robí **kováč, maliar, pekár, murár, stolár, hodinár, garbiar, drotár, rezbár, krajčír**? Skúste odpovedať podľa vzoru: Kováč kuje železo. Má kováčku dielňu a kovácke náradie.

Maliar

Pekár

Murár

Stolár.....

Hodinár

Garbiar

Drotár

Rezbár

Krajčír

• Označte správnu odpoveď

1. Budkáčik a Dubkáčik sú dve: a) kozliatka b) prasiatka c) teliatka
2. Bývajú na kopčeku v malom: a) chlieviku b) domčeku c) paláci
3. Gazda s gazdinou chystajú: a) hostinu b) svadbu c) zakáľačku
4. Budkáčik a Dubkáčik sa a) naľakali b) tešia c) skryli
5. Rozhodli sa preto: a) čakať b) plakať c) ujsť
6. Cestou sa viezli vo voze: a) geletkára b) garbiara c) kováča
7. Krátko slúžili u: a) rybára b) horára c) kraviara
8. Prišli do veľkého: a) dvora b) mesta c) cirkusu
9. Chceli sa učiť nejakému a) remeslu b) spevu c) tancu
10. Najprv sa učili za a) policajta b) krajčíra c) mlynára

• **Do viet doplňte vhodné výrazy**

1. Najprv učeň, potom tovariš a napokon..... 2. Krajčír potrebuje meter na....., nožnice na..... ihlu na.....
3. Dvakrát meraj a raz..... 4. Remeslo má zlaté.....
5. Obuvník chodí..... 6. Dielo chváli.....
7. Každý je kováčom svojho..... 8. Kuj železo, kým je.....
9. Odišiel do..... šťastie skúsiť. 10. Všade dobre,.....

DANIEL HEVIER **POPOLUŠKA**

1. Vysvetlite označené slová

ROZPRÁVKAR **Oriešok** tvrdý v **dlani** mám,
 podme sem, už ho otváram.
 Najprv tam spolu **zaklopme**.
 Hej! Je tam niekto skrytý v **tme**?

V oriešku býva noc i deň

 a je tam **zámok princezien**,
 rozprávkar, ktorý z **klbka** slov
 spriada niť nových **príbehov**

Tak podme, chlapci, dievčatá,

 oddeliť **popol** od **zlata**.

Oriešok sa už načína.

Bola raz jedna dievčina...

2. Označené výrazy použite v správnom tvare

1. Popoluška dostala tri..... 2. Astrológ číta z.....
budúcnosť. 3. Pred vstupom prosím,! 4. V zime
je skoro 5. V Bojnickom býva ples strašidiel.
6. Oženil sa s 7. Babička potrebuje nití. 8. To
je zaujímavý 9. Popoluška bola celá od.....
10. Nie je všetko....., čo sa blyští.

3. Označené verbá dajte do imperatívu

MACOCHA Kde si bola, Popoluša!
POPOLUŠKA Na hrobe svojej mamičky. **Poliať** ho!.....
SESTRA Klame! Veď tam nič nerastie, iba stará tráva!
MACOCHA **Umyť** riad!.....
SESTRA Koze **žrať**!.....
MACOCHA Trávu **žať**!.....

OTEC	Nemáš hlad?
SESTRA	Zametat!
MACOCHA	Husi hnať!
SESTRA	Krave stlať!
MACOCHA	Vodu liať!
SESTRA	na šalát!
MACOCHA	Na stôl dať!
SESTRA	Pokrájať!
MACOCHA	Nezaspať!
SESTRA	Zrno siať!
MACOCHA	Zalievať!
SESTRA	Drevo vziať!
MACOCHA	Nefňukať!
SESTRA	Trhať vňať!.....
MACOCHA	Šaty prať!
OTEC	Mám ťa rád... Mám vás všetky rád, dievčatá moje! Teba, Hermuška, aj naše dcéry Ernušku a Popolušku! A pretože idem na jarmok, povedzte mi, čo vám mám priniesť!
SESTRA	Mne šaty ...
MACOCHA	... a mne klobúk s perom ...
SESTRA	... a čizmy ...
MACOCHA	... a nezabudni novú sukňu ...
SESTRA	... vyšívany ručník...
MACOCHA	... medovník, mňam!... so zrkadielkom!
SESTRA	... a mne zrkadielko, aby som videla, aká som krásna!
MACOCHA	... retiazku, ale s kotvou!
SESTRA	... prstienok, ale taký, čo bude pasovať na môj prst!
MACOCHA	... kabanicu...
SESTRA	... stužku, farbičky na líca...
MACOCHA	... a topánky na tancovačku! Dva páry topánok! Pre mňa aj pre moju Ernušku! Blíži sa kráľovský bál. Musíme byť medzi prvými dámami!
OTEC	A tebe čo donesiem, Popoluška?

SESTRA	Popoluši? Vosk do uší!
MACOCHA	Popoluška má všetko, čo potrebuje! Nesmieš ju rozmaznávať! Škoda na ňu niečo kupovať, veď všetko zaľúfa od prachu a popola!
OTEC	Ale predsa len... Čo by si si želala, Popoluška?
POPOLUŠKA	Joj, želala by som si! Niečo také maličké a zázračné , čo môže doniesť iba tatuško z jarmoku! Nejaké prekvapenie! To, čo vám samo skočí do ruky alebo brnkne o klobúk!
MACOCHA	Pozrimeže, ako sa rozrozprávala! Inokedy čuší celé dni ako ryba a len čo začuje o jarmoku, hneď si toho narozkazuje! A ty si rovnaký ľahkomyseľník, starý, ako tá tvoja Popoluša!
HOLÚBOK	Ja sa s tebou podelím! Dobro od zla oddelím! Pozrite sa všade vôkol: Tu je hrášok a tu popol! ...Aby nikto nezabudol, že poklad býva pod popolom
ROZPRÁVKAR	A tak to ide po dnešok. Vždy nájdeš dáky oriešok, v ktorom spí malá rozprávka. Pohladká deti po hlávkach. Príbehy zhoria na popol, príbehy o tom, že raz bol svet plný zloby, trápenia, časy sa veľmi nemenia. No pod tým chladným popolom na nohy vstane napokon láska, čo opäť ožije. To iba s ňou svet dobrý je.

4. Do viet vyberte verbá s vhodným prefixom

prideľiť, udeľiť, podeliť, predeliť, oddeliť, nadeľiť, vydeľiť, rozdeľiť, zadeľiť

1. Ja sa s tebou o všetko !
2. Dobro od zla treba !
3. Odmena sa podľa kvality vykonanej práce.
4. Mal problémy, pretože si nevedel dobre čas.
5. Je nás mnoho, musíme sa
6. Na univerzite mu čestný doktorát.
7. V našej kaviarni nám osobitnú miestnosť.
8. To je veľký kus, musím ho napoly.
9. Život mu veľa trápenia.
10. Lekári siamske dvojčatá.

5. Dokončite frazeologizmy

1. Otec sa držal zásady: Hovoriť striebro,

2. Ak chceme poznať pravdu, treba oddeliť plevy (kúkoľ) od

3. Host' celý čas bol ticho, mlčal ako

4. Dobre sa tu vyzná, mesto pozná ako svoju

5. Chcete poznať pravdu, nuž klopte a vám.

6. Nevieť vyriešiť tento problém. To je naozaj tvrdý

7. Tovar si musím dobre prezrieť, nechcem kúpiť

8. Múdrost' vraví, že nie je všetko zlato,

DANIEL HEVIER: SOĽ NAD ZLATO

Miešaj ty, kuchárík, polievky, omáčky a **nemiešaj sa** do kráľovských záležitostí!

KUCHÁR Dnes máme polievku bez soli. Akosi som nenašiel v komore **soľ**.

KRÁĽ To nič. **Radšej polievka bez soli ako soľ bez polievky!**

KUCHÁR Bez soli sa nedá **soliť**, je **nemastno – neslano**.

Smutno je tu po okolí. Smiech je vonku za bránou.

Bez soli je **život nudný**, život nemá **správnu chuť**.

Nuda vládne medzi ľuďmi, nedaj sa ňou ohlúpnuť.

Soli treba ako soli. Aj keď **medzi prsty** len.

Keď si život **neosolíš**, chuť ako taký chren.

KRÁĽ Radšej rozmýšľaj, ako si poradíš bez soli. Nie sú predsa na svete iba solené jedlá! Nemáme soli, tak budeme variť bez nej. Ešte máme cukor, ocot, korenie. Budeme mať kuchyňu bez soli.

1. Ako vznikajú nové slová a nové významy

soľ -i, **solit'**, solím, solia, (o)soľ, **solený** – ochutený soľou, **slaný** – majúci chuť soli, pečivo

soľný – soľná baňa *stáť ako soľný stĺp* = nepohnuto, prekvapene

chuť -i jedlo bez chuti, rozmanité chute, (ne)má dobrú chuť; chuť na jedlo, na kávu, *s chuťou pracovať; z chuti sa zasmiať; prísť niečomu na chuť; prešla ho chuť; koľko ľudí, toľko chutí; mať sto chutí niečo urobiť;*

chuťový – chuťové vlastnosti / orgány,

chutiť – to mi (ne)chutí, *ako chutí sloboda / moc; zakázané ovocie najviac chutí*

chutný – chutné jedlo; príjemný, vkusný *chutné dievča, šaty*

chutnať, ochutnávať – polievku, víno, ochutnávka vína, chuťovka – drobný kúsok

LINGVODIDAKTICKÁ KONCEPCIA SAKOČJ

- **gramaticko-prekladová metóda** – prednosť osvojovania si gramatického systému
- **priama metóda** vylučuje z vyučovacieho procesu formálnu gramatiku, preklad i používanie materinského jazyka. *Berlitzova metóda*, doteraz využívaná v intenzívnej výučbe cudzích jazykov, má vypracovaný systém osvojovania si hotových modelov na základe imitovania (napodobňovania).
- **sprostredkovacia metóda** – nadviazala na zásady priamej metódy, využíva analyticko-syntetický prístup s dôrazom na správnu výslovnosť, nácvik počúvania a hovorenia, pričom pripúšťa aj možnosť funkčného prekladu učiva na nácvik slovnej zásoby a podporu správneho pochopenia gramatických pravidiel a rozdielov medzi oboma jazykmi
- **audioorálna (audiolingválna) metóda** – používa sa v praktických kurzoch slovenčiny pre cudzincov na základe princípov L. Bloomfielda, najmä zásluhou priekopníkov prvých učebníc slovenčiny pre cudzincov (Dratva et al.). Proklamované zásady *1. jazyk má audioorálny charakter, 2. jazyk je súbor návykov, 3. učíme sa jazyk, nie o jazyku, 4. učte jazyk taký, aký je, nie taký, aký by mal byť, 5. jazyky sa navzájom líšia* sa stali východiskom didaktickej koncepcie a podkladom pre tvorbu učebných materiálov.
- **kognitívna metóda** – opierajúca sa o generatívnu lingvistiku N. Chomského (Chomský, 1966), ktorá bola typická skôr pre vyučovanie lingvistov alebo adeptov s lingvistickým aparátom. O kognitívny výklad jazykového systému sa opiera väčšina gramatík a učebníc slovenčiny používaných v univerzitnom štúdiu, ktoré však nedostatočne vyhovujú potrebám rečovej praxe.

- **komunikatívna metóda** – presadzuje nácvik komunikatívnych modelov typických pre vybrané komunikačné situácie.
- **komunikatívno-kognitívna koncepcia** – funkčné prepojenie lingvistických znalostí a komunikatívnej kompetencie, presadzovanie takých metód, „*ktoré veľmi cielavedome, racionálne využívajú vedomé osvojovanie gramatických znalostí*“ (Dolník,1993) a zároveň majú na zreteli ich použitie v rečovej praxi.

L. Novák *Aký jazyk je slovenčina* (1984): typologická charakteristika slovenčiny ako jazyka *pomerne jednoduchého a pomerne pravidelného* v porovnaní s inými slovanskými jazykmi. Tézu zdôvodňuje L. Novák relatívne jednoduchým fonologickým systémom aj napriek tomu, že inventár slovenských hlások sa vyznačuje osobitnými vlastnosťami a špeciálnymi fonémami (vokál ä, existencia diftongov, slabikotvorné sonóry r, í, l, ľ, mäkkostná a znelostná korelácia ap.), ktoré prispievajú k tomu, že slovenčinu považujú cudzinci za jazyk ťažký, náročný na štandardné osvojenie.

Teoretický základ k otázkam *typologickej, genetickej a areálovej charakteristiky slovenčiny* predstavujú príspevky slovenských lingvistov publikované hlavne v prvých zväzkoch zborníka *Studia Academica Slovaca*, ktoré majú buď všeobecný charakter, alebo sa vzťahujú na niektorú rovinu jazykovej stavby, prípadne sú zamerané na niektoré špecifické znaky opisovaných javov. Typológia slovenčiny je predstavená v Morfológii slovenského jazyka (1966) a v osobitných príspevkoch J. Ružičku (1972), E. Paulinyho (1975), L. Nováka (1977) a i. Na základe morfolologickej typológie je slovenčina jazykom flektívneho typu, v ktorom sa v rozličnej miere uplatňujú prvky aglutinačného, analytického, introflektívneho a polysyntetického typu jazyka. Za najvýraznejšie črty morfolologickej charakteristiky sa považujú:

- *slovenčina nemá duál* (okrem zvyškov oči / očí, uši / uší s významom plurálu);
- *má šesť pádov, v spisovnej slovenčine neexistuje osobitný vokatívny tvar* (okrem zvyškov v rámci maskulín otče, pane, synku, priateľu), oslovuje sa nominatívom;
- *zjednotenie slovesných prípon: -ť* jednotná prípona v infinitíve, *-m* jediná prípona v 1. osobe sg., prít. čas, *-li* spoločná prípona 3. osoby pl. min. času vo všetkých rodoch;
- *uplatňovanie kategórie životnosti pri deklinácii maskulín;*
- *uplatňovanie neutralizácie a alternácie;*
- *mäkkostná korelácia deklinčných prípon;*
- *realizácia rytmického zákona.*

Pri realizácii foném a vyšších jednotiek zvukového systému majú dôležitú funkciu *neutralizácie*, javy, pri ktorých ide o vplyv fonémy na fonému alebo aj o vplyv prozodémy na prozodému a *alternácie*, prejavujúce sa vplyvom morfémy na fonému (Pauliny, 1968, Sabol, 1974). Podľa druhu alternujúcich foném sa v spisovnej slovenčine vyčleňujú *konsonantické* a *vokálne alternácie*, pri ktorých ide o zmenu fonémy, teda *kvalitatívne alternácie* alebo zmenu jej kvantity, teda *kvantitatívne alternácie* a *alternácie vokál / o*. Protiklad podľa kvantity zblížuje rovinu segmentálnych a suprasegmentálnych javov, pretože sa uplatňuje ako dištinktívny. Fonologické využívanie tohto protikladu sa v spisovnej slovenčine reguluje osobitnou zvukovou zákonitosťou, tzv. *rytmickým krátením*, *rytmickým zákonom*, ktorý možno charakterizovať ako neutralizáciu kvantity (Sabol, 1974, 408). Rytmický zákon je zvukový jav, ktorý sa uplatňuje pri substantívach, adjektívach a slovesách (tvary *ženám – dámam*, *uliciam – vášňam*, *pekný – krásny*, *volám – čítam*). Ním sa zvyčajne signalizuje protiklad tvarotvorného a slovotvorného procesu. Tu treba vidieť súvislosti pri výklade tzv. výnimiek z rytmickeho krátenia, ktoré cudzincom značne komplikujú bezchybné osvojenie slovenčiny. Pretože daný jav môže byť výnimkou len z hľadiska jednej roviny, pohľad cez iné roviny ukáže, že ide o systémové, funkčne zdôvodnené javy. Preto sa pri vyčleňovaní fonologických zvláštností treba oprieť o situáciu v iných rovinách, napr. pri tvorení gen. pl. feminín a neutier (typu žena, ulica, mesto) vzniká systémová kvantitatívna alternácia (hlava-hláv, ruka-rúk, sila-síl, mesto-miest), hoci práve tu sa prejavuje tendencia narúšať rytmickeho zákon (*vášni, piesni, hospodárstvie*). Podľa J. Sabola (1976, s. 433) sa v tvarosloví uplatňuje viac neutralizácia, pre slovotvornú sústavu je typickejšia kvantitatívna alternácia. Aj keď distribučné a kombinačné osobitosti dlhých vokálov a diftongov *ia, ie, iu* (diftong ô má špecifické distribučné zákonitosti) určuje charakter predchádzajúcich konsonantov, *chata – chát, štava – štiav, včela – včiel*, existuje celý rad výnimiek *štuka – šťúk, maketa – makiet*, keď na výber morfémy nemá vplyv kvalita konsonantu. Pri o-vom protiklade sa uplatňuje len variant s ô, napr. *hora – hôr*, ale aj *šopa – šôp, ťažoba – ťažôb*. Tejto morfolologickej tendencii podliehajú aj prevzaté slová, kde sa bez problémov uplatňujú zmeny najmä v zdomácnených slovách typu *legenda – legiend, nota – nôt*, ale *kontesa – kontes, dividenda – dividend, silueta – siluet, katastrofa – katastrof*. Podrobnejší výklad súčinnosti a protikladov fonologickej a morfolologickej roviny na pozadí teórie J. Sabola (1976) potvrdzuje, že vo vokálnom podsysteme spisovnej slovenčiny prevládajú centrálné prvky. Za najsystémovnejší prejav konsonantického systému sa pokladá neutralizácia protikladu znelosť – neznelosť, ktorá sa uskutočňuje na hraniciach najmenších významových jednotiek – morfémy, na morfématických švíkoch, t. j. na rozhraní slov a na rozhraní prefix + základ slova (Pauliny, 1968, Sabol, 1975). V týchto pozíciách sa znelá šumová spoluhláska vyskytuje jednak pred znelým šumovým konsonantom, pred vokálmi a sonórami typu *zbalil' (zbalil'), zabral' (zabral'), zrušil' (zrušil')*. Ak sa

neznelá šumová spoluhláska dostane v takejto pozícii pred znelú spoluhlásku, mení sa na znelú: *nič neviem* (*nidž ňeviem*), *rok jazykov* (*rog jazykou*), *brat a sestra* (*brad a sestra*) a opačne, ak sa znelá šumová spoluhláska vyskytuje pred neznelou, mení sa na neznelú: *trh práce* (*trch práce*), *skok do výšky* (*skog do výšky*).

Cudzincom zvyčajne robí problémy rozlíšiť podobné slová a paronymické dvojice s rozdielnym významom typu *prať – brať*, *periem – beriem*, *šiť – žiť*, *vetný – vedný*.

Existencia podobných javov predpokladá síce na jednej strane rýchlejšie osvojenie si slovenských hlások, na druhej strane rozdiely v ich klasifikácii alebo realizácii fonologických variantov voľných i viazaných vytvárajú predpoklady na chybné prenášanie návykov z materinského jazyka do komunikácie v slovenčine. Možno uviesť napr. odlišnú klasifikáciu tvrdých a mäkkých konsonantov v slovenčine a poľštine spôsobujúcich medzijazykovú interferenciu (porov. Pekarovičová, 1996, 1997, 1999), prípadne realizáciu diftongov, ktoré majú v slovenčine zásadne stúpavú tendenciu, kým napr. v angličtine alebo nemčine sú všetky diftongy klesavé ap. K odstráneniu, resp. k zníženiu vplyvu nežiaducej interferencie môže prispieť špecifikácia invariantných príznakov, paralel, ale aj kontrastov v systéme porovnávaných jazykov.

Dlhodobá tendencia k zjednodušovaniu štruktúry a pravidelnosti paradigiem sa prejavuje v menšom počte ustálených deklinačných a konjugačných vzorov, ktoré síce z pohľadu cudzinca komplikuje existencia alternácií kvality a kvantity hlások narúšajúc tak jednotnosť systému, ale aj tak slovenčina obsahuje podstatne menej výnimiek ako niektoré slovanské jazyky (porov. Novák, 1977, s. 392, 1984, s. 409). Poznatky o tom, že „*slovenská morfológia je pravidelná a pomerne jednoduchá*“, možno podľa P. Baláža (1986a, s. 38) zužitkovať pri jej opise pre cudzincov, pričom sa vo väčšej miere ako v iných jazykoch možno opierať o systém. Toto tvrdenie je čiastočne v rozpore s niektorými výsledkami výskumu deklinačných typov v súčasnej slovenčine, ktoré ukázali potrebu prehodnotiť doterajší systém. Zaradením množstva výnimiek do jedného typu sa stráca prehľadnosť. M. Sokolová (1995) navrhuje nevyhovujúci tradičný prístup ku klasifikácii substantív nahradiť novým modelom deklinačných tried a vzorov, ktorý sa opiera o výskum entropie relačných morfém J. Sabola (1976, 1977, 1980). Doterajší systém s dvanástimi, resp. štrnástimi vzormi, ktoré zahŕňajú množstvo výnimiek – pri vzore *chlap* – 21, *hrdina* – 3, *dub* – 19, *stroj* – 2, *žena* – 4, *ulica* – 5, *dlaň* – 2, *kosť* – 0, *mesto* – 11, *srdce* – 3, *dievča* – 5, *vysvedčenie* – 0 variantov nevyhovuje pedagogickej praxi z hľadiska slovenčiny ako materinského jazyka a jeho zložitosť si uvedomujeme aj pri prezentácii slovenčiny cudzincom. Nový návrh deklinačných typov M. Sokolovej (1995) obsahuje 13 tried, 28 typov a 58 podtypov. Pri základnej klasifikácii do tried sa uplatňuje viacero hierarchicky usporiadaných kritérií:

- **gramatické kritérium rodu** (maskulína, feminína, neutrá);
- **sémantické kritérium životnosti** (pri maskulínach realizované zhodou akuzatívu s genitívom alebo akuzatívu s nominatívom);
- **animálnosť** (substantíva označujúce zvieratá s odlišeným singulárom a plurálom);
- **abstraktnosť** (pri neživotných maskulínach gen. sg. -u).

Pri sprostredkovaní výrazných črt slovenčiny je optimálny *konfrontačný výklad príslušných gramatických kategórií* s dôrazom na tie javy, ktoré chýbajú v jazykovom povedomí cudzinca, alebo sa nezhodujú so systémom slovenčiny, napr. **menný rod** a **slovesný vid** v slovenčine ako cudzom jazyku so zreteľom na metodický postup „*pri utváraní povedomia vidu u cudzinca*“, najmä Neslovana. Pri opise gramatického systému cudzincom často prevláda názor, že slovenčina je *jazyk ťažký, zložitý*. K tomuto presvedčeniu neraz prispieva aj pričasť používanie pojmu *výnimka* na označenie takých javov, ktoré sa nejakou vlastnosťou líšia od základného pravidla, to znamená, že sú podmienené istou zákonitosťou a možno ich teda označiť za nepravidelné. Preto treba prehodnotiť tradičný prístup k opisu s množstvom výnimiek pôsobiach na učiacich sa demotivujúco a tam, kde sa to dá, uprednostniť pojem pravidlo, zásada, zákonitosť.

Pri určovaní rodu substantív sa ako problémové pre cudzincov ukazujú neživotné maskulína a feminína s nulovou gramatickou príponou typu *dľaň* a *kosť*, napr. *hriadeľ*, *plášť*, *kôš*, *vozeň*, *jav* sú mužského rodu, kým substantíva *zem*, *mládež*, *stáž*, *krv*, *myš*, *vlastnosť* patria medzi feminína. Pri substantívach ženského rodu navyše treba rozlišovať, či patria k skloňovaciemu typu *dľaň* alebo *kosť*. Hlavné kritériá na klasifikáciu uvedených substantív z hľadiska SakoCJ načrtol P. Baláž (1986a, 1988), ktorý za významnú oporu pri identifikácii rodovej príslušnosti substantíva považuje slovtvornú sústavu slovenčiny. Tu sa možno oprieť najmä o derivačné formanty a ich koreláciu s relačnými morfémi typickými pre jednotlivé rody, t. j. tzv. silné zakončenia pre maskulína -*Ń*, pre feminína -*a* a pre neutrá -*Ń* / *e*, avšak výklad komplikuje práve inkompatibilita s morfonologickými kritériami. Preto je potrebné pri semantizácii substantív uvádzať menný rod a tvar genitívu sg., ktorý pôsobí ako identifikátor kategórie rodu (maskulína - *a* / -*u*, feminína -*y* / -*e*, -*i* / -*e*). Na overenie rodovej príslušnosti osvojovaných substantív chýbajú cudzincom polyfunkčné príručky a prekladové slovníky, ktoré požadované gramatické kvalifikátory slovenčiny uvádzajú.

Metodické centrum pre materské školy v Békešskej Čabe

Motto:

*Si pre mňa dôležitý, / dávam na Teba pozor,
pomáham Ti, / starám sa o Tvoju bezpečnosť,
prijímam Ťa takého, aký si / a mám Ťa rada.*

Slovenská materská škola, ktorá je súčasťou Slovenského gymnázia, základnej školy a kolégia v Békešskej Čabe, pôsobí od roku 1979. V tom čase začala pracovať s 24 deťmi vo veku 5 – 6 rokov, ktoré pani učiteľky pripravovali na vstup do 1. triedy slovenskej základnej školy v Békešskej Čabe. Boli to naši prví predškoláci.

Odvtedy prešlo pekných pár rokov a naša škôlka sa sľubne rozrastala. V školskom roku 2003/2004 nás už navštevuje 60 detí vo veku od troch do šiestich rokov. Pracujeme v dvoch zmiešaných skupinách. Dve veľké, vynovené vzdušné a svetlé triedy s množstvom rozmanitých hračiek spríjemňujú pobyt detí v našej ustanovizni.

Pretože riaditeľstvo i celé vedenie slovenskej školy už od vzniku materskej školy (MŠ) kladlo veľký dôraz na odbornú kvalitu a jazykovú spôsobilosť pedagógov i pomocného personálu, výchovný proces i proces výučby v jazykovom prostredí bol zabezpečený na vysokej úrovni. Učiteľky deti od troch rokov intenzívne a cieľavedome pripravovali a pripravujú na vstup do 1. triedy slovenskej základnej školy.

V školskom roku 2003/2004 Celoštátna slovenská samospráva poverila našu materskú školu vytvorením Slovenského metodického centra pre materské školy.

Dlhodobé ciele a plány slovenskej materskej školy ako jazykového metodického centra:

- V celom regióne dbať o zvýšenie a skvalitnenie úrovne jazykovej výučby v slovenskej MŠ príkladnou, obetavou a priťažlivou prácou a vzbudením záujmu rodičov o tento typ MŠ.
- Môžeme to dosiahnuť usporiadaním série „Dňa otvorených dverí“, odučením otvorených hodín, pozývaním rodičov a priateľov školy na významné výročia, udalosti, kultúrne vystúpenia v našom zariadení.
- Sústavne odborne konzultovať s učiteľkami, vyučujúcimi slovenský jazyk v MŠ.
- Dokumentovať odborné a pracovné skúsenosti.
- Oboznámiť širokú verejnosť s prácou slovenskej MŠ.

- Zosilniť prestíž slovenskej MŠ odbornou manažérskou aktivitou.
- Zo strany pedagógov všestranne pomáhať rodičom, aby si vedome zvolili tento typ zariadenia.
- Zavedením motivačných mechanizmov viesť k vzdelávaniu sa v slovenskom jazyku (rodičia).
- Upevniť pozície národnostných MŠ.

Na základe vyššie uvedených cieľov sme vypracovali podrobný pracovný plán do konca roka 2003.

Čo ponúkame:

Deťom:

- radosť zo slovenčiny, používanej v každodennom styku
- pôžitok z rytmu a melódie jazyka
- oboznámenie so slovenskou kultúrou
- polozenie základov ich národnej identity

Pedagógom:

- ukážky z denne využívaných básní a piesní
- zásobárňu nápadov na uskutočnenie jazykovej výchovy
- výmenu informácií a skúseností formou priateľského rozhovoru

Programy:

- organizovanie konferencií, prednášok a pracovných stretnutí učiteliek MŠ
- kreatívne zamestnania pre učiteľky MŠ

Už v počas letných prázdnin sme sa sústredili na zhromažďovanie písomného materiálu na neskoršie spracovanie a ponúknutie učiteľkám MŠ, vyučujúcich slovenský jazyk. Naším cieľom bolo to, aby rozšírili a oživilí svoj vlastný repertoár o nové básne, znotované piesne, riekanky, hádanky, krátke jednoduché rozprávky, hudobno-pohybové a didaktické hry, vymaľovačky, o krátke zovšeobecnenia z jednotlivých ročných období, z tradícií Vianoc a vianočných zvykov Slovákov v Maďarsku, ba i o jednoduché recepty slovenských jedál.

6. novembra 2003 sa v sídle slovenskej MŠ v Békešskej Čabe uskutočnilo prvé z plánovaných stretnutí učiteliek MŠ, vyučujúcich slovenský jazyk.

Hostí vítal vo vestibule školy pekne naaranžovaná výstavka detských výtvarných prác, kresieb a výrobkov z rôznych materiálov. Kolorit výstavky malebne dotvorili naaranžované kytice jesenných plodov a drevín. Vyrezané obrovské tekvice s horiacimi sviečkami zdôraznili jesenné ročné obdobie.

Konferenciu otvorila riaditeľka školy, pani Edita Pečeňová. Privítala hostí, medzi ktorými boli viacerí zo Slovenska, potom účastníkov stretnutia oboznámila s prog-

ramom dňa. Po krátkom osviežení sa hostia rozišli do dvoch tried, kde ich vítala už rozbehnutá pracovná činnosť detí. V skupine „Včielok“ sa otvorená hodina niesla v znamení zhrnutia vedomostí, zručností a komunikácie v slovenskom jazyku pod názvom „Jeseň, pani bohatá ...“

Mottom „*Bodkovaných lienok*“ bol verš z básne Viery Janusovej „*Maľovala pani jeseň, farbičkami listy ...*“, ktoré sa nieslo ako červená niť celou pracovnou a výchovnou činnosťou a vyvrcholilo veršom „*Rozdala už pani jeseň, deťom sladké dary ...*“

Po krátkom pohostení sa hostia sústredili v školskej jedálni, kde sa medzi pani učiteľkami rozprúdila živá, neformálna rozprava o videnom a počutom v jednotlivých skupinách. Ohlasy kolegýň boli pozitívne a nás tešilo, že si všimli celý interiér tried, výzdobu i drobné doplnky a niekoľké veľmi pozorne skúmali jednotlivé práce zaujímajúc sa o postup pri zhotovovaní výrobkov.

Pokračovaním teoretickej časti konferencie bol hodnotný, precízne odprednášaný príhovor bývalej pani riaditeľky MŠ Evy Jastrabanovej z Martina, týkajúci sa „*Rozvoja elementárnych komunikatívnych zručností detí predškolského veku v slovenskom jazyku v komplexe výchovno-vzdelávacieho procesu.*“ Po vypočutí prednášky sa diskutovalo o optimálnych formách a metódach práce v jazykovom prostredí.

Pani riaditeľka Edita Pečeňová poďakovala prítomným za účasť na prednáške a ponúkla hosťom rozmnožený metodický materiál vo veľmi vkusne viazanej knižnej podobe. Materiál zozbieral, spracoval, rozmnožil, farebne ilustroval a zviazal kolektív pracovníčok slovenskej MŠ v Békešskej Čabe. Dúfame len, že ponúknutý materiál spestrí a oživí prácu pani učiteliek s deťmi v MŠ.

Po krátkej prestávke a osviežujúcim čaji nás čakalo praktické zamestnanie s pani doc. PhDr. Elvírou Trunečkovou z Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Do tanca nám vyhrávala ľudová hudba, my sme sa točili a dupkali, raz doľava, potom doprava, vo dvojici i v kruhu. Nálada bola výborná. Telesná činnosť, presnejšie tanec, bol výborným osviežením i uvoľnením a evokoval príjemné pocity. Uvedomili sme si význam a potrebu ďalšieho rozširovania ľudového folklóru medzi deťmi.

Po miernej fyzickej námahe sme chvíľu oddychovali a rozprávali sa. Svoje postrehy a myšlienky niektoré kolegyně vyjadrili i slovne a dožadovali sa ďalších podobných stretnutí v budúcom roku. Teší a uspokojuje nás, že naša práca, práca metodického centra, nachádza medzi pani učiteľkami kladnú odozvu.

Čo plánujeme na rok 2004?

- Pokračovať v tejto činnosti.
- Spev, hudba v MŠ (praktické zamestnania).

O niekoľko dní sa znova zídeme na praktickom zamestnaní pod názvom „*Tvorivá dielňa pre učiteľky MŠ*“. Budú ju viesť zaniietené výtvarníčky zo Slovenska.

V našej zborovni je už pripravený všetok potrebný pracovný materiál pre šikovné ruky účastníčok. Znova sme pripravili texty, rozmnožili a pekne zviazali pre všetky prítomné kolegyne, aby ďalej rozširovali praktickú činnosť medzi deťmi a ostatnými záujemkyňami.

Pretože najkrajšie sviatky roka – Vianoce – sú už o niekoľko dní, ako prekvapenie si naše milé kolegyne odnesú aj darček – tretiu útlu knižočku s vianočnou tematikou. Veríme, že do Vianoc naučia svoje ratolesti v MŠ, ba i doma, peknú básničku či pesničku o príchode malého Jezuliatka.

Slovenské metodické centrum pre učiteľky MŠ v Békešskej Čabe v priebehu niekoľkých týždňov zostavilo a pripravilo tri zborníky:

- Jeseň
- Výtvarná činnosť v MŠ
- Vianoce

Ďakujeme všetkým pedagógom za záujem o neľahkú prácu na poli zachovania slovenskosti, kultúry, tradícií a jazyka našich predkov.

Rozvoj elementárnych komunikatívnych zručností detí predškolského veku v slovenskom jazyku, v komplexe výchovno-vzdelávacieho pôsobenia

Anotácia: Príspevok sa zaoberá otázkami prípravy detí predškolského veku zo slovenského jazyka, hľadaním metód a foriem práce pre jej skvalitnenie. Ponúka stručné metodické návody využitia tvorivej dramatiky v jazykovej príprave.

Kľúčové slová: rečový vzor učiteľky, komunikácia, tvorivá dramatika, dramatizácia, spolupráca s rodinou.

Vo všeobecnosti platí, že akákoľvek znalosť viacerých rečí znamená v živote človeka rozšírenie možnosti jeho sebarealizácie. V národnostne zmiešanom území znalosť slovenského jazyka môže zabrániť aj nečakaným situáciám, v ktorých sa dieťa ocitne.

V súčasnosti, keď očakávame vstup do Európskej únie, musíme mať na pamäti, že jedným z cieľov uvedených v Bielej knihe Európskej únie o školstve a profesijnom vzdelávaní je, aby budúci občania únie ovládali okrem materinského jazyka ešte ďalšie dva jazyky používané v krajinách únie. Jazyková výučba má byť právom a potrebou každého občana Európy.

Niet pochyb o tom, že všeobecná povinnosť študovať cudzí jazyk je zároveň právom každého z nás.

Ak by sme chceli odpovedať na otázku, kedy začať s cudzím jazykom, citujem Roberta Fulghuma: „*Všetko, čo naozaj potrebujem poznať, som sa naučil v materskej škole.*“

O tom, prečo učiť deti práve slovenčinu, nebudeme teraz hovoriť, veď každý z nás pozná svoje korene, ktoré ho viažu k tomuto národu.

V predškolskom veku ide o elementárne osvojovanie komunikatívnych zručností, ktoré sa začínajú oboznamovaním so zvukovou stránkou jazyka, a preto stavia na dokonalom rečovom vzore učiteľky.

V materskej škole možno jazykovú prípravu chápať ako sociálnu komunikáciu vo vzťahu učiteľka – dieťa, ale aj vo vzťahu dieťa – svet. Ťažkosti učiteliek pri zvládnutí spisovného slovenského jazyka spôsobuje malá možnosť komunikovať v tomto jazyku. Preto učiteľky často siahajú po formálnom používaní verbálnych metód:

- absentuje princíp komunikatívnosti, čím sa v deťoch potláča zdravá spon-tánnosť.

Je preto chvályhodné, že i novozriadené metodické centrum si hneď v začiatkoch určilo za cieľ usporadúvať odborné semináre so slovenskými lektormi. Efektívnosť jazykovej prípravy detí je tým vyššia, čím učiteľky lepšie ovládajú slovenský jazyk a čím intenzívnejšie prebieha výchovný proces v slovenskom jazyku.

Práca s malými deťmi má svoje zvláštnosti – deti ešte nepoznajú klasifikáciu slovných druhov, vetné členy, časovanie, skloňovanie...

Tento vek je charakteristický obdobím rozvoja názorného myslenia a myšlienkové pochody prebiehajú iba pri vnímaní konkrétnych predmetov – nezabúdame preto na priame pozorovanie.

- Ak špecifikujeme všeobecnú vývojovú etapu reči, slovo často zastupuje celú vetu a dieťa skôr čaká na otázku, než aby samé nadviazalo rozhovor.
- Charakteristický je aj rozdiel medzi množstvom slov, ktorým dieťa rozumie a slovami, ktoré skutočne prežíva. Dieťa najprv rozumie, potom opakuje a potom môžeme čakať jeho vlastný ústny prejav – tak isto je to aj v jeho materinskom jazyku.

Neočakávame, že mladšie deti budú hovoriť po slovensky – tu je úspechom, že učiteľke rozumejú, pohotovo reagujú na inštrukcie a pokyny. U 3-4-ročných detí sa kladie dôraz na rečový vzor učiteľky. Deti si uvedomia jazykový rozdiel. Aby sme predišli ich jazykovej neistote, je veľmi vhodné uviesť ich do jazyka prostredníctvom maňušky – hračky, ktorá sa im od začiatku prihovára len po slovensky, zriadiť v triede kútik s hračkami – obrázkami – knihami v slovenčine. Takto u detí nenabúdame jazykovú istotu.

Ak dieťa pochádza z viacjazyčnej rodiny, úplne prirodzene si osvojí jazyk jej čle-nov, v ktorom sa mu prihovárajú. Napríklad otec hovorí len po maďarsky, matka len po slovensky. Aj dieťa, ktoré chodí do bilingválnej školy, si úplne prirodzene zvykne, že tam hovorí iným jazykom ako doma a nemá problémy.

Deti by nemali jazykovú prípravu chápať ako niečo navyše – preto nie je vhodné vyčleňovať ju len na určité činnosti.

Jazyková príprava by sa mala realizovať vo všetkých organizačných formách, v tematických celkoch v nadväznosti na témy v materinskom jazyku. Dieťa nemôže rozprávať o niečom v slovenskom jazyku, s čím sa nestretlo v materinskom jazyku.

Jazyková príprava sa realizuje v dvoch krokoch:

- deti počúvajú slovenský jazyk
- deti reagujú neverbálne (ukážu, prinesú, urobia pohyb)
- neskôr reagujú verbálne.

Dôležitý je individuálny prístup k deťom – veď aj v materinskom jazyku je slovná zásoba detí diferencovaná.

Učiteľka nezabúda, že nie je vhodné prekladať deťom celý obsah činnosti do materinského jazyka, pretože deti si predkladané vedomosti osvojujú iba mechanicky – vedia memorovať, ale nevedia vyjadriť myšlienky. Dieťa dokáže veľmi rýchlo pochopiť súvislosti.

Je potrebné, aby si učiteľky viedli zásobník slov a pojmov, ktoré deťom sprostredkovali a tieto ďalej upevňovali za pomoci básní, riekaniek a piesní. Tu aj v rámci spolupráce s rodinou je dobré, ak sa týždenne oboznámi s témou, slovíčkami, riekankami či piesňami, ktoré sa deti počas týždňa naučili. Tak aj rodina získava nové dimenzie vo vzťahu k jazyku.

Z hľadiska rozvoja osobnosti dieťaťa, získavania zručností a podpory gramotnosti je nevyhnutné, aby bolo v kontakte s knihou. Staršie deti pochopia, že písменная tvorba text. Čítanie pred spánkom má tiež svoj význam. Je tu priestor na rozprávku v materinskom i cudzom jazyku. Keď deti počujú tú istú rozprávku niekoľkokrát, predvídajú dej – sú emocionálne aktívne.

Jazykovú prípravu zo slovenského jazyka nemožno zúžiť len na osvojovanie komunikatívnych zručností, ale treba ju chápať ako prirodzenú súčasť multikultúrnej výchovy – tu je priestor na hry a hračky zo slovenského prostredia, ale aj na porovnávanie, napr. bábika v slovenskom – v maďarskom kroji, ľudové riekanky, rečňovanky, vyčítanky, hry a piesne. Znova – spájajú s rytmizáciou, pohybom a dramatickými hrami.

Deti navštevujú svojich príbuzných na Slovensku, majú fotografie, pohľadnice miest – tu je priestor pre prácu s najstaršími deťmi. Pri rozvíjaní poznania realizujeme dramatickú hru: „*Ideme na výlet*“ – príprava na cestu, zhotovovanie darčiekov, simultánna hra: „*Cestujeme autom, vlakom, loďou, lietadlom*“ – z obsahu nám vyplynie množstvo jazykových pojmov.

V súčasnej dobe sa tradičný spôsob výučby počúvaním a napodobňovaním mení na činnostné poňatie. Vynikajúce možnosti na oboznamovanie detí so slovenským jazykom poskytuje **tvorivá dramatika**.

Hra – ako jedna z prirodzených činností detí tohto veku uľahčuje motiváciu. Rozvíja zmyslové vnímanie a predstavivosť. Posilňuje schopnosť sústredenia, rozvíja sebavedomie, vôľu, schopnosť spolupráce i uvedomenie si zodpovednosti. Pri dramatickej hre aj nesmelé dieťa stráca zábrany, pretože nevystupuje za seba, ale v úlohe niekoho iného. Dramatický prejav pomáha dieťaťu uvedomiť si samo seba a zároveň mu poskytuje možnosť zažiť, objaviť, poznať a osvojovať si svet reality a fantázie.

Dramatický prejav v rámci aktivít v širšom zmysle zahŕňa zameranie na rozvoj kontaktu a sociálnej komunikácie. V užšom zmysle je to zameranie predovšetkým na oblasť zdokonaľovania techniky hlasu, zlepšenia dynamiky a artikulácie hlások.

Aký je význam dramatickej hry pre deti predškolského veku?

Práca s deťmi, ktoré sú systematicky vedené cez tvorivé aktivity, je oveľa jednoduchšia a menej náročná na prípravu, ale začiatky sú náročnejšie. Učiteľka si nemusí pripravovať zložité didaktické pomôcky, ale môže použiť dostupný materiál v triede. Prostredie, v ktorom pracuje, by malo obsahovať variabilné predmety, ktoré evokujú detskú predstavivosť a tvorivosť. Napr.:

- vankúšiky sa menia na vlak, auto, či loď...
- hrnoly zo stavebnice na domy, skaliská či cesty...

Fantázii sa medze nekladú. Aby pedagóg pochopil detskú dušu, sám by mal byť dieťaťom. Dramatická hra je založená na princípoch vnútorného prežívania.

Pri samotnej práci deťom nikdy vopred neprezrádzame, na čo sa budeme hrať. Pripravili by sme ich o moment prekvapenia. Hra sa má stať pre deti dobrodružstvom, hľadaním vlastného, prirodzeného spôsobu vyjadrovania, vzťahu k realite a prezentácie úrovne svojich poznatkov.

Príklad:

Úloha: Zoznámiť deti s tým, z akého materiálu sú predmety, s ich vlastnosťami pri manipulácii s nimi

Obsah: Nakupujeme darčeky

Jazyk. hľadisko: - pomenovať nové predmety (nové pojmy)

- nové pojmy: sklo – rozbiť
- UH – guma, koža, železo
- ťažké – ľahké, upevnenie farieb
- upevnenie kultúrno-spoločenských návykov: pozdraviť, poprosiť, poďakovať...

V rámci tvorivej dramatiky: – deti zhromažďujú predmety podľa materiálu,

- potom hľadajú možnosti, čo idú robiť
- uč. pomôcka pokladňa – peniaze, motivujú deti ku hre na obchod
- dieťa sa mení na kupujúceho a predavača.

Vo výchovno-vzdelávacom procese môže mať dramatická hra rôzne postavenie:

- objaví sa v podobe motivačnej, expozičnej, fixačnej metódy
- môže tvoriť len relaxačnú chvíľku, zameranú na uvoľnenie a oddych, alebo sústredenie na ďalšiu činnosť dieťaťa
- môže byť časťou zamestnania
- môže byť dlhodobým projektom, ktorý trvá deň, týždeň alebo niekoľko týždňov.

V dramatickej hre sa osvedčuje projektové plánovanie. Dlhodobejšia práca s témou poskytuje dieťaťu dostatok priestoru a času na znútornenie poznatkov. Nové poznatky si deti osvojujú cez citové prežívanie. Flexibilným a kreatívnym angažovaním do obsahu dramatických hier a aktivít deti samé vytvárajú ich podobu. V modelovom príklade projektového plánovania uvádzam niekoľko námetov.

Deň lienok

Úloha: Upevniť pojem čísla 1-6, znázorniť počet symbolmi

Cieľ: Podnecovať a rozvíjať logické myslenie

Obsah: Lienky na lúke

Týždeň slniečka

Obsah: Čo rastie v záhrade

Úloha: Poznať ovocie – zeleninu podľa vône – chuti (dozrievanie v ročnom období – ich význam z hľadiska zdravia)

Cieľ: Chápať význam zdravej výživy ako súčasti zdravého životného štýlu

Dramatická hra: SLNIEČKO NA POTULKÁCH PO ZÁHRADÁCH – POLIACH

Ovocie – zelenina, makety, čelenky pre deti, ktoré sa naň menia.

Dlhodobým projektom môže byť napr. téma: „Na čo nám je dáždnik?“

Postup:

a) *analýza témy*

- charakterizovanie pojmu „dáždnik“, poznávanie jeho typických vlastností a druhov (pánsky, dámsky, detský a skladací...), do dažďa, slnečník

b) *rozvíjanie témy*

- manipulácia s dáždnikmi, určovať počet, farbu, veľkosť
- dotvárať iným materiálom: výtvarné a pracovné činnosti (skladanie, lepenie...)

c) *integrácia*

- možnosti ďalšieho využitia (ako padák, hniezdo pre vtákov, hojdačka pre bábiku)
- aký dáždnik majú zvieratká? (hríb, list, koruna stromu...)
- dychové a artikulačné cvičenia k danej téme
 - vietor pred dažďom, dážď, búrka, chôdza s dáždnikom...
- cítenie priestoru
- vymedziť, kde prší, stretávanie dvojíc
- zmyslové hry

- orientácia v priestore. DH: Kde je odložený dáždňík, obmeniť veľkosť, farbu, spájať s verbálnym vyjadrením
- hmatové hry – dieťa má zaviazané oči a hmatom určí, z akého materiálu je dáždňík
- sluchové hry – pod jeden dáždňík dáme hudobnú skrinku, dieťa určuje podľa sluchu, pod ktorým dáždňíkom je schovaná
- básne, rozprávky, piesne, dramatizácie, obsahovo nadväzujúce na dáždňík – dážd' (Pod hríbom, Tri motýle)

Z príkladu vyplýva, že jednotlivé činnosti zaraďujeme do rôznych organizačných foriem počas celého dňa. Učiteľke musí byť jasné, aký cieľ sleduje, ktorú oblasť osobnosti rozvíja, že dominantná je jazyková výchova. Konečnú podobu necháva na fantázii detí, rozhoduje situačne.

V dramatickej hre je potrebná účasť-nieкого, kto hru vedie a motivuje – v našom prípade je to učiteľka, ak prijme rolu napr. slniečka, deti ju nevnímajú ako učiteľku – ale postavu, s ktorou spolupracujú, a pritom si utvárajú sociálne kontakty a vzájomnú komunikáciu. Zamestnanie vedené dramatickou hrou pôsobí rovnako silným dojmom na city detí i učiteľky.

Metódy tvorivej dramatiky sú jednou z možných ciest, ktorá spája ľudí a naučí ich poznať samých seba, prostredie a predmety okolo, poznávať ľudí, s ktorými sa stretávajú – naučí ich komunikovať. Komunikácia je základnou zložkou interakcie medzi ľuďmi. Ak cieľom predškolskej výchovy je pripraviť dieťa na vstup do základnej školy, zahŕňa to aj komunikačnú spôsobilosť.

Medzi základné metódy tvorivej dramatiky patria:

- *hra v situácii* – simulovaná situácia, kde dieťa koná samo za seba
- *hra v roli* – prevziať úlohu nieкого iného, konať, rozhodovať zaňho
- *improvizácia* - možnosť samostatne riešiť a vyriešiť situáciu alebo problém.

Počas dramatickej hry pracujeme so všetkými metódami tvorivej dramatiky a využívame ich.

U detí predškolského veku sa nedá presne stanoviť hranica medzi hrou v situácii a hrou v roli. Dieťa vyjadruje svoje vnútorné pocity – napr. ak je dieťa rozladené, prijíma nahnevaného kráľa, veselé dieťa chce byť gašparko, veľké dieťa medveď – malé myška. Dieťa tak zviditeľňuje svoju osobnosť a svoje vnútorné pocity demonštruje navonok – teda aj z jazykovej stránky je úspešné (intenzita hlasu, modulácia).

V reálnom svete je dieťa dieťaťom – túži stať sa veľkým, a tak rado preberá rolu dospelého – teda učiteľky alebo inej dospeléj osoby. Chce tým vypovedať, že je rovnocenným partnerom. Ak nesúhlasí s jeho reakciami pri hre, s deťmi si svoje reakcie overí na ostatných spoluhráčoch – preto pri rolových hrách dbáme, aby dieťa pozna-

lo hranicu medzi rolou a vlastnou osobnosťou. Preto radšej volíme také role, ktoré sú stvárnením detského sveta.

Dramatické hry tvoria jadro metodiky dramatickej výchovy. Môžeme ich rozdeliť na:

- **dramatické hry – (dramatizácia) na základe jednoduchého podnetu:**
- komunikácia medzi hranými postavami (napr.: Dievčatko sa stratilo mame. Strelol ho policajt. Čo spraví dievčatko?)
- určíť dvoch aktérov, ktorí rozvinú jednoduchý rozhovor.
- (Po ulici sa túla malé mačiatko, nájdú ho deti, čo spravia?)

Treba si uvedomiť, že je to z hľadiska jazyka náročné – využívame to až vtedy, keď dieťa má určitú slovnú zásobu, ktorú dokáže využiť – učiteľka preberá vedúcu rolu. POZOR – snažíme sa o alternatívu, čím dávame deťom viac podnetov a nestane sa, že dieťa len mechanicky odrieka našu repliku.

- Dramatické hry – (dramatizácia) **na základe literárnej predlohy:**
- je potrebné vybrať text jednoduchý, pre deti zrozumiteľný, rešpektujúci vekové zloženie, tematicky sa viažuce k plánu, ročnému obdobiu, možnosti uplatnenia viacerých detí.
- Učiteľka sa nezaobrá len klasickým spracovaním rozprávky do dramatického tvaru, ale aj tým, aby maximálne využila možnosti, jazyk, čím tvorivá dramatika postupuje podľa cieľa, ktorý si vytýčila.
- *Oboznámenie detí s dejom rozprávky*
- *Prerozprávanie z hľadiska postáv*
- *Modelovanie postáv (zvuky zvierat)*
- *Simultánna improvizácia všetkých postáv (chôdza – charakteristický pohyb)*
- Vlastná dramatizácia - rozdelenie rolí podľa záujmu detí

Vieme, že nie každé dieťa chce byť postavou, zvlášť na začiatku sa presadzujú najmä smelé a jazykovo zdatnejšie deti. Pri uplatnení prvkov tvorivej dramatiky učiteľka nevytvorí scénu, časť detí sú diváci a ostatní herci, ale sú tu deti v rolovej hre a ostatné deti improvizujú scénu – menia sa na stromy, kvety, zvieratá – jednoducho na prostredie, kde sa dej odohráva. Prejavujú sa zvukmi – šuchot, fúkanie, klopanie – hra telom.

V takejto atmosfére je skupina spolutvorcom deja, deti sú spokojné a intenzívne prežívajú dej. Pritom si precvičujú hovoriť, čo je súčasťou jazykovej výchovy.

Výber literárnych diel:

Z detskej poézie vyberáme básne, ktoré motivujú pohybovú improvizáciu, napr. „Jesenný strom“.

Z rozprávok sú to najmä zvieracie: „Pampúšik“

„O veľkej repe“, „Rukavička“, „Zámoček“

Z klasiky: „Kozliatka“, „Červená čiapočka“, „Medovníkový domček“

Zaujímavé sú však aj autorské rozprávky a bájky: „O hlúpom mýšatku“, „Zatúlané húsa“.

Záverom chcem povedať, že hra a tvorivosť sú súčasťou detského sveta. Ak dieťa vytvára tvorivú aktivitu, musí zamestnať celú jeho osobnosť. V tvorivej dramatike podporujeme všetky nesmelé, ale aj odvážne pokusy detí prekonať samých seba.

Všetci, čo pôsobíme pri formovaní osobnosti dieťaťa, nemali by sme vo svojej pedagogickej práci zabúdať na význam osobnosti učiteľky, silu jej slova. Ak učiteľka učí jazyk s prirodzenou láskou a zanietením, získava preň aj deti, a to, čo naučí, pretrváva veky.

Je teda na Vás, aby sa stretnutie detí so slovenským jazykom stalo pre ne sviatkom, z ktorého cítiť, že majú slovenčinu radi.

Tak naplníme aj odkaz predkov, že si svoju materinskú reč starostlivo opatrujú.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Benešová M., Kollárová D.: Metóda tvorivej dramatiky na 1. stupni ZŠ

Trnava, Trnavská univerzita 1998

Brierley J.: 7 prvých let života rozhoduje

Praha, Portál 1996

Kovalčíková I. – Behéniová L.: Škola plná zážitkov

Prešov, Forte plus 1996

Práca s učebnicou a pracovným zošitom

Písmenká sú ako deti

Učebnica slovenského jazyka a pracovný zošit, ktoré zostavili autorky Piroška Majerníková a Katarína Szabóová, sú vhodné na rozvíjanie slovnej zásoby, konverzácie, čítania s porozumením a nácviku písania slovenských písmen a slov. Vo svojom príspevku chcem kolegov oboznámiť s metodickým postupom na vyučovacej hodine slovenského jazyka v druhom ročníku.

Téma vyučovacej hodiny: Opakovanie mäkkých spoluhlások **d ě ň ĺ**

Pracovný postup: – pohybové hry

- jazyková rozcvička
- spev

Žiaci najskôr z učebnice prečítali a preložili nasledujúci text.

Pri Dunaji.

Žurko a malá Naďa stoja na brehu Dunaja. Pozerajú sa, ako pláva loď po Dunaji.

– To je aká loď? – pýta sa Naďa.

– To je osobná loď. Tá vozí osoby, – odpovedá Žurko.

– A tam, tá druhá, čo pláva pod mostom, je aká? – vypytuje sa Naďa.

– To je nákladná loď, ktorá vozí tovar, - hovorí Žurko.

– Aj medveďa, – pridáva Naďa.

– Medveďa?! – smeje sa Žurko.

– Medveď žije v hore.

Po prečítaní textu som dávala žiakom otázky, na ktoré hľadali a dávali odpovede. Na tabuľu som pripevnila obrazy nákladnej a osobnej lode.

Žiaci mali na laviciach obrázky, ktoré znázorňovali slová s mäkkými spoluhláskami a z nich mali vybrať vhodné slovo na odpoveď.

Otázky zneli: *Koho vozí osobná loď? Čo vozí nákladná loď?*

Žiaci priniesli nasledovné obrázky:

otecko, dedko, žiak, žiačka, mamička, vaňa, soľ, labuť, čerešne, sukňa, dyňa, cibuľa, tabuľa, medveď.

Porozumenie textu sme realizovali prácou v učebnici – orientáciou v texte. Žiaci odpovedali na nasledujúce otázky:

OTÁZKA

Čo robí otecko?
Kto varí fazuľu?
Čo opravuje dedko?
Kto šije košeľu?
Kto sa hrá s guľkami?
Čo maľuje Anča?

ODPOVEĎ

Otecko rýľuje v záhrade.
Babka varí fazuľu.
Dedko opravuje kľučku.
Mamička šije košeľu.
Dorotka a Gregor sa hrajú s guľkami.
Anča maľuje motýľa.

V ďalšej časti hodiny sme sa hrali s písmenkami. Na tabuli boli napísané slová, v ktorých chýbali jednotlivé písmenká. Chýbajúce písmená napísané na farebných lístkoch boli pripevnené na magnetickej tabuli a úlohou žiakov bolo pripevniť ich na správne miesto. Činnosť detí som motivovala otázkou: *Čo odľúkol vietor?* Žiaci vybrali a priniesli správny lístok s písmenom aj s odpoveďou. – Vietor odľúkol malé „ň” – a položili ho na chýbajúce miesto. Doplnené slová si žiaci odpísali do zošitov. Boli to nasledujúce výrazy:

labuť, píše, medveď, ťava, sukňa, dyňa, soľ.

Nasledujúca hravá činnosť takisto pomohla utvrdiť preberanú učebnú látku. Hrali sme sa s písmenkami, ktoré boli pomiešané na ovocných stromoch a žiaci mali nájsť slová, v nich ukryté. Na ovocných stromoch našli slová: labuť, Fraňo, medveď. Podobná úloha sa nachádza i v pracovnom zošite. Žiaci hľadajú slová, ukryté v štvorčekoch a odpíšu ich. Túto úlohu sme vypracovali ako samostatnú prácu, ktorú sme následne spoločne kontrolovali. Žiaci našli nasledujúce slová:

žirafa, labuť, medveď, višňa, ťava, opica.

Na záver sme sa zahráli **hru so slovíčkami**. Žiaci majú povedať slová s určenou mäkkou spoluhláskou.

Odznali slová:

Č – čítanka, čokoláda, Čaba, učí, češe, čo robí, kočík, mamička, kačica;

Ň – sukňa, vaňa, jablňo, višňa, sviňa, čerešňa, Soňa;

Ľ – tabuľa, soľ, kľučka, kľúč;

Ď – Naďa, medveď, loď, loďka, Ďurko;

Domáca úloha:

Doplňte slová z pracovného zošita do viet a napíšte **Kto sa na čo pozerá?**

Celá vyučovacia hodina sa niesla v radostnom tvorivom ovzduší, k čomu prispeli i piesne a hry *Kolo, kolo, mlynské* a *Hruška hruške šušká*.

Ukážková hodina

– slovenská literatúra 7. ročník

Tematický celok: Slovné vyjadrovacie prostriedky

Učivo: Ukážka z literárnej tvorby Daniela Heviera

Mačkožravá myš

Výchovno-vzdelávací cieľ: Uplatňovať vhodné vyjadrovacie prostriedky v rôznych životných situáciách – umelecká literatúra – odborný text, pozitívne a negatívne vlastnosti.

Viesť žiakov k samostatnej práci a rozvíjať fantáziu a tvorivosť.

Metódy a formy: Práca s literárnym textom, dramatizácia

Pomôcky: Literárny text, obrazy, knihy Daniela Heviera, slovníky

Postup:

- Úvodná časť hodiny
- Hlásenie týždenníka,
- privítanie hostí, žiaci porozprávajú o svojej triede – predstavia sa.
- Oznámenie cieľa vyučovacej hodiny – hlavná časť

Dnes budeme pracovať s textom ***Mačkožravá myš***. Text ste si doma prečítali a určite ste si všimli, kto je jeho autorom.

Kto napísal rozprávku *Mačkožravá myš*?

D. Hevier je obľúbeným spisovateľom, píše zaujímavé príbehy pre deti a aj pre dospelých. Určite si pamätáte pieseň, ktorú sme sa naučili na fašiangy. Zaspievajte si ju!

- Kontrola domácej úlohy – orientácia v texte

Prečítajte tú časť, kde:

- žiak Urban mal odpovedať z prírodopisu
- žiak Urban si chce opraviť pätku
- objavila sa mačka Líza

V rozprávke sú veľmi pekné ustálené spojenia, napríklad mačke klapli zuby naprázdno, mali z toho v hlavách poriadny mišmaš, zabuchol knihu.

Ustálené spojenia sú také výrazy, ktoré používame vždy v tej istej situácii, napr. *jedným uchom dnu, druhým von* – nepočúva, nedbá na nič, alebo *jeho reči nemali konca kraja* – dlho hovoril.

Tvorenie viet s danými ustálenými spojeniami

- Tematické spracovanie príbehu rozličnými metódami

1. Všimnime si názov rozprávky, z akých slov sa skladá nadpis?
mačka – žrať – myš
podstatné meno sloveso podstatné meno
prídavné meno
2. Vymenuj hlavné postavy rozprávky!
 - a.) žiak Urban
 - b.) mačkožravá myš
 - c.) mačka Líza
 - d.) chutný syr
 - e.) myši
3. Charakteristika postáv
 - aké sú postavy (myš, mačka, syr, žiak)? Charakterizujeme podľa literárnej predlohy – slová, ktoré sa v krátkej pesničke rýmujú, napíšeme na tabuľu.
myš neveríš
plyš presvedčíš
skrýš píš
slíž rozčúliš
4. Čím odôvodníte, že je to rozprávka?
 - príbeh je neskutočný
 - myš vyskočila z učebnice, pyšne si vykračuje a pospevuje
 - myši sa rozprávajú
 - objaví sa mačka Líza
 - objaví sa syr
 - myš si trikrát spieva
 - miesto deja je nereálne – čudná krajina
 - pravopisná forma slov je nesprávna

5. Ako môžeme vyjadriť poučenie z rozprávky?

Zápornými vlastnosťami nemôžeme dosiahnuť pozitívne ciele.

Pyšná myš nemala šťastie, Urban si neopravil päťku.

- Dramatizácia rozprávky

Pripraviť scenár (repliky – texty – dialógy a pod.)

Vybrať režiséra (jeho úloha – určiť osoby, obsadenie a kostýmy)

Vystúpenie na „javisku“. Detská hra, v ktorej sa uplatňuje fantázia.

- Záverečná časť

Zadanie domácej úlohy: Tvorte rýmy, pomôžte mačkožravej myši, veď možno by ju nebol zožral syr, keby bola vedela rým!

Báseň nás učí hrou...

(Námety z praxe o hravých formách vyučovania na hodinách slovenského jazyka a literatúry)

V minulom školskom roku som zistila, že štvrtáci potrebujú počuť vetu: „*Budeme sa hrať*“. Niekedy síce povedali, že to nebola hra, a vtedy mali pravdu. Recitovali sme, kreslili sme, spievali a pohybovali sme sa podľa rytmu, alebo sme znázorňovali text: čítali a dramatizovali sme ho, hľadali sme v ňom gramatické javy. Využívali sme básne a články z kníh pre štvrtákov (autorka Valéria Kalná) alebo básne zo slovenských časopisov a kníh. Texty, ktoré budem citovať, ponúkajú množstvo ďalších možností, ktoré sa dajú uplatniť vzhľadom na cieľ, osobitosti detí a individualitu pedagóga. Pokúsim sa načrtnúť niekoľko námetov s využitím známych i neznámych textov.

BOL JEDEN DOMČEK

<i>Bol jeden domček.</i>	Na prach zhorela.
A v domčeku stolček.	Kde je ten prach?
Na stolčeku mištička	Voda ho vzala.
a v mištičke rybička.	Kde je tá voda?
Kde je tá rybička?	Voly ju vypili.
Mačka ju zjedla.	Kde sú tie voly?
Kde je tá mačka?	Páni ich zjedli.
Do hory utiekla.	Kde sú tí páni?
Kde je tá hora?	Niet ich.

Rozprávku **rozprávame** a súbežne **kreslíme** na tabuľu – deti bez ťažkostí rozumejú, pretože postupne kreslíme jednoduché veci aj dej. Otázku znázorníme otáznikom.

Známa zveršovaná rozprávka v štvrtáckej učebnici môže byť východiskovým textom pre výučbu **predložiek, zámen, rodov, minulého i prítomného času sloves, prísloviek miesta, času** (*Kedy zjedla mačka rybu? Čo sa stalo s horou? Kedy sa to stalo? Čo sa stalo s vodou? Kedy sa to stalo? Kde sú páni? Kam utiekla mačka? Kde je tá voda?*), **opytovacích a oznamovacích viet**. V texte sú okrem sloves a podstatných mien opytovacie, ukazovacie zámená a predložky. Môžeme sa pohrať s textom a deti budú **doplňať prídavné mená**. Text môžu odpísať ako **diktát**, alebo sa ho naučia naspamäť a prepíšu ho formou **pamäťového diktátu**.

Samozrejme, vďaka logickej nadväznosti je text zapamätateľný, aj keď je náročný. Slovné spojenia (predložkové väzby i ukazovacie zámená, ktoré poukazujú na rod podstatných mien) sa zafixujú v pamäti jednoduchšie ako pravidlá či slovíčka. Pri pamäťovom diktáte môžeme zistiť, aké chyby deti najčastejšie robia a kde je ich slabá stránka. Od dyslektikov či dysgrafikov nemôžem žiadať dokonalé výsledky, ale praktickými cvičeniami im môžeme uľahčiť prácu (*křížové pohyby* – pravá ruka sa dotkne ľavej nohy a naopak, opisujeme najprv pravou, potom ľavou rukou *ležatú osmičku*, nakoniec ruky spojíme a pohyby zopakujeme – dochádza k prepojeniu oboch hemisfér). Pri hodnotení sa vždy snažím odstupňovať text podľa najlepšej i najhoršej práce a zvažujem, ktorú zložku budem brať ako prvoradú: či ohodnotím osobitne **pravopis** a osobitne vynechanie či zámenu slov v texte a významové chyby, osobitne gramatické javy. **Hodnotenie** musí byť objektívne a jemné, pretože učiteľovým cieľom je dokázať žiakovi v prvom rade to, čo vie, až potom to, čo potrebuje zlepšiť, ak to je možné. Deti by nemali mať z testu stres, pretože tým sa výsledky skreslia a vedomie, že si môžu diktát zopakovať a opraviť, im môže uľahčiť prácu a zvládnu ju na prvýkrát. Nedávne výsledky v 4.c triede nás mielo prekvapili. Jeden žiak napísal pamäťový diktát bez chyby, ďalšiemu chýbal iba otáznik. Text veľmi dobre zvládli aj slabší žiaci, napríklad žiak, ktorý opakuje ročník, napísal celý text s vynechaním jediného slova, hoci s väčším množstvom pravopisných chýb, kde sa prejavila jeho dyslexia: namiesto *kde* písal *dke*, miesto *prach* – *pach*.. Tieto chyby nemôžem brať pri hodnotení do úvahy, hoci *dke* viackrát zopakoval, pretože jeho *vide*nie, a tým aj *čítanie* a *písanie* je opačné. Samozrejme, že odborník alebo špecialista na túto „poruchu“ môže dieťaťu pomôcť. My mu môžeme len venovať viac starostlivosti a pochopiť a rešpektovať túto osobitosť. Ak žiak vidí veci inak ako my, v jeho mozgu sa realita odráža úplne inak ako v našom. A pritom môže mať pocit, že to my, nie on, inak vidíme.

V časopise pre deti (*Bobi*) boli jednoduché a obsažné básničky, ktoré sa osvedčili. Sú to básne spisovateľky Libuše Frídovej.

HORE-DOLE

Pšenička má hore klasy.

Deti majú hore vlasy.

Dlhé, krátke, strapaté.

Sú na hlave nasiate.

A čo majú deti dole?

Dole majú päty holé.

Jedna päta, druhá päta.

Pobežia na koniec sveta.

Text sme využili pri odpovedi na otázku *Kde?* Deti sa učia v básni **príslovky miesta**, ale môžeme sa zamerať aj na **prídavné mená** (Aké vlasy majú deti? Aké vlasy máš ty? Akej farby môžu byť vlasy?)

Básnička nie je dlhá, môžeme ju znázorniť, deti sa môžu pohybovať, ukazujú *kde*, *aké*, bežia na mieste. Pojmy si fixujú pomocou pohybovo-vizuálneho vnemu (hore – vzpažia, vlasy znázornia pohybom rúk: dlhé, krátke, strapaté – to ukazujú najradšej). **V slovníku** vyhľadáme len slová, ktoré nevieme znázorniť. To, že deti uhádnu ekvivalent slova v známom jazyku, im dáva nielen pocit, že je to ľahké, ale aj vedomie vlastnej šikovnosti. To isté platí aj o nasledujúcej básničke od tej istej autorky:

DRAHOKAM

Vpravo máme pravú ruku.

Ukazuje: Ty, ty, ty!

Vľavo máme ľavú ruku

a drahokam ukrytý.

Vľavo zvoní bim, bam, bom!

Srdiečko – náš zlatý zvon.

Deti básničku veľmi radi recitujú, **citoslovce** vyjadrujúce zvuk skandujú a, samozrejme, recitácia je spojená s pohybom – názorne ukazujú, čo hovoria. Básničky sú vhodné ako **precvičenie si „jazýčka“** na začiatku hodiny, ale aj ako **motivácia na začiatku tematického celku o ľudskom tele**. Potom deti **nakreslia** do zošita postavu a **napišu**, kde sú vlasy, päty, srdce... Aj v písomnej práci sa osvedčilo zadanie úlohy: **Nakresli človeka a pomenuj všetky časti jeho tela**.

LÁKANIE ZIMY

(Gregor Papuček)

Pod' k nám, pod' už, biela zima.

Tenký mrázik – uštipni ma!

Ujúkaj len, hraj, metelička!

Do červena sfarb mi líčka!

Do červena sfarb mi líčka!

Ujúkaj len, hraj, metelička!

Tenký mrázik – uštipni ma!

Pod' k nám, pod' už, biela zima!

Túto báseň sa deti ľahšie naučia vtedy, keď ju recitujú najprv spoločne a potom rozdelíme jednotlivé verše do skupín (chlapci a dievčatá, alebo rady).

Opakovaním sa ju celú rýchlo naučia všetci, pričom opakovanie je dôležité práve kvôli **nácviku správnej výslovnosti**. Dbáme aj na **čítanie predložiek spolu so slovom**. Poukážeme v nej na **spodobovanie** v slovenskom jazyku. **Mäkké spoluhlásky a mäkké slabiky** sa tu striedajú s náročnou výslovnosťou **spoluhláskových skupín sf, rb, rv, nk**. Precvičíme výslovnosť aj správnu **intonáciu, prízvuk**

a melódiu, druhy viet – rozkazovacie vety (rozkazovací spôsob slovies). Prevaha **jedno a dvojslabičných slov**, možnosť znovu pohybom názorne predviesť obsah vyvoláva v deťoch kladnú odozvu. Mäkké slabiky v tejto básničke dávajú vyniknúť ľubozvučnosti a mäkkosti slovenčiny. Okrem zopakovania **rozdelenia slov na hlásky (spoluhlásky, samohlásky, dvojhlásky)** a **slabiky**, rozdelenia viet, fixácie **slovies v rozkazovacom spôsobe** si deti osvojujú časté slovné spojenia a vety (*Pod' k nám! Hraj!... biela zima...*)

Samozrejme, ak sa zameriame na viac gramatických javov v jednom texte, pracujeme s ním na viacerých hodinách.

V knihe HOVORNÍČEK, ktorú vydali Mladé letá a je k nej aj audiokazeta, je uverejnených tiež veľa krátkych básní Daniela Heviera. Sú vhodné nielen na **obohatenie slovej zásoby**, poukázanie na **tvorbu slov, správnu výslovnosť**, ale aj na **precvičovanie gramatických javov**. Napríklad **v ženskom rode** nie všetky slová sú zakončené na samohlásku – a. Ako u detí tento jav vysvetliť tak, aby si to ľahko zapamätali?

USPÁVANKA S MYŠKAMI

Myš,
myšiak a myšiatko,
idú potme za Maťkom.
Mama,
my ich nevidíme?

Nie môj milý,
my už spíme.
Myslíme si na sničky.
Mlčte, mlčte,
myšičky.

Pri tejto básni znovu **kreslíme** na tabuľu aj do zošita. Obrázok jasne znázorňuje rozdiel medzi rodmi na postavách myšacej rodinky (rodina, členovia rodiny sú jednou z najdôležitejších **tém v rozhovore**). Deti sa zabávajú na obrázkoch, na symboloch, ktorými sme rozlíšili členov rodinky. Potom tieto symboly využijeme na to, aby sme pod obrázky **priradzovali** nové podstatné mená, ktorým sme **určili rod**. Osobitne môžeme poukázať na množné číslo (*myšičky*).

V básni musíme upozorniť aj na **predložku za**, ale deti všetko chápu vďaka obrázku, ktorý nakreslíme na tabuľu a žiaci si ho nakreslia aj do zošita. K tejto básničke sa znovu vrátíme pri **vybraných slovách** (základné aj odvodené slová, **zámeno my**). Autor využil formu **dialógu** matky a dieťaťa. Znovu si opakujeme **intonáciu, prízvuk a melódiu, druhy viet. Dramatizujeme text** – zahráme ho, aby si deti uvedomili a dobre zafixovali použitie predložky za.

Keďže človek je tvor nielen zložitý, ale aj tvorivý, určite v týchto textoch objavíte ďalšie možnosti, variácie.

Výtvarná výchova netradične

alebo

zážitková výtvarná výchova

Hra ako poznávanie / Poznávanie ako hra

Hra ako učenie / Učenie ako hra

Hra ako tvorba / Tvorba ako hra

(J. A. Komenský)

Svet, ktorý nás obklopuje, je fascinujúci, plný farieb, tvarov, štruktúr, vôní, pohybov... Je to svet nám všetkým blízky, ale aj vzdialený a neznámy, preto sa ho pokúsime spolu krok za krokom odhaľovať, vnímať, precítiť, učiť sa ho vidieť, inšpirovať sa ním. Výtvarnými prostriedkami ho budeme zaznamenávať a vypovedať svoje pocity o ňom. Budeme spoločne tento svet objavovať, tešiť sa a mať radosť z objaveného.

Naším cieľom bude:

- rozvíjať osobnosť prostredníctvom výtvarného zážitku
- poznávať svet cez aktívne výtvarné činnosti a stretnutie s umením
- vytvárať vlastné hodnotové postoje k svetu človeka a svetu prírody
- účelne využívať voľný čas, rozvíjať záujmy
- využívať relaxačnú a terapeutickú funkciu tvorivej výtvarnej činnosti

K tomu sa musíme:

„Naučiť“ vnímať okolitý svet všetkými zmyslami (hmat, zrak, čuch, sluch, chuť) a objavovať jeho úžasnú výtvarnú „viacpohľadovosť.“

„Naučiť sa uvedomiť si“, že nevychovávame umelcov, preto ani nepotrebujeme zvláštne nadanie.

„Naučiť sa prijať názor“, že

- výtvarná výchova mimoškolská či školská nie je výroba výkresov, že je to cesta k výpovedi o svete;
- tak ako sa vyjadrujeme slovom, budeme sa vyjadrovať mnohými výtvarnými postupmi, alternatívnymi cestami za pomoci rôznych výtvarných postupov, techník, materiálov a ich výrazových možností.

Tvorivý proces má:

- prebudiť záujem dieťaťa, musí byť deťom blízky;
- oslobodiť od stereotypov, má akcentovať vlastnú – autentickú výpoveď dieťaťa;
- aktivizovať všetky deti, nielen výtvarné nadané;
- umožniť realizovať sa s pocitom nepokazím to...;
- obohatiť, inšpirovať, poučiť, vyprovokovať fantáziu a odvalu.

Preto:

- obsah výtvarných činností by mal byť deťom blízky, zvládnuteľný, aktivizujúci tvorivosť, obohacujúci nonstop o nové podnety, rozširujúci o nové vyjadrovacie prostriedky, výtvarné techniky a materiály,
- atmosféra by mala byť priateľská, bezprostredná, radostná, hravá, bez pocitu nadradenosti a podradenosti,
- výtvarná výchova by nemala byť drillom či kurzom nejakej techniky, ale má byť udalosťou s cieľom sprostredkovať deťom radosť z tvorivého procesu, zážitok, pocit, že „to dokážeme, vieme”,
- výchova k tvorivosti nemôže byť „kurzom”, musí byť udalosťou, procesom radostným a zážitkovým.

Pretože: „Neučíme vytvárať diela, / sprostredkujeme zážitok”. (Igor Zhoř)

Metodický rad

Metodický rad je výtvarný cyklus, ktorý využíva jeden námet, ku ktorému hľadá autorské, variabilné výtvarné riešenie. Postupuje sa zväčša od klasickej študijnej kresby predmetu – viacpohľadový lineárny záznam, cez štylizáciu, rôzne grafické a farebné riešenia námetu až po realizáciu v materiáli. Dieťa v takomto procese tvorby vníma svet prostredníctvom zvoleného námetu cez objavovanie jeho povrchu a povrchovej štruktúry, tvaru, objemu, jednotlivých proporcií, farebnosti, ale aj funkčnosti a podoben. Dieťa hľadá vzťah medzi zvoleným námetom, výtvarnou technikou a celkovou výtvarnou realizáciou. Možnosti alternatívnych výtvarných riešení námetu, voľba výtvarnej techniky a materiálu obohacujú svet detí, aktivizujú ich záujem a prežívanie tvorivého procesu, ako aj radosť a zážitok z experimentovania a hľadania vlastnej cesty výpovede. Takýto proces rozvíja nielen tvorivé myslenie dieťaťa, ale spätne obohacuje aj pedagóga pri hľadaní jeho vlastných ciest k rozvíjaniu tvorivosti.

PROJEKTOVÁ TVORBA,

METODICKÝ RAD VO VÝTVARNEJ VÝCHOVE

Projektová tvorba

Projektová tvorba ako metóda, realizovaná vo výtvarnej výchove, ponúka vnímať okolitý svet či konkrétny námet z viacerých pohľadov. Sprostredkuje jeho výtvarné stvárnenie viacerými cestami, otvára široký obraz na danú tému a účastník projektu – pedagóg, dieťa – získava mnohostranné vnímanie, informácie, skúsenosti, výtvarné podoby a pohľady na skutočnosť. Zvolený námet či téma sa realizujú rôznymi postupmi, v rôznej šírke pohľadu, ako aj v neobmedzenom využívaní výtvarných prostriedkov, techník, materiálov. Stavba a šírka projektu nemá vymedzené či vopred dané hranice. Je závislá na tvorcovi – pedagógovi, preto uvedený príklad na tému „ruka“ neznamená návod či jediný prístup k riešeniu.

Projektová tvorba sa realizuje niekoľkými etapami od objavovania, zoznamovania sa a skúmania skutočnosti, premýšľaní o probléme, zbieraní informácií, dokumentácie cez zmyslové vnímanie a triedenie získaných poznatkov.

Výtvarná realizácia či výtvarná podoba projektu bude závislá od využívania rôznych výtvarných prostriedkov, výtvarných techník klasických či alternatívnych. Široké spektrum možností ponúka výtvarná hra, objavovanie, experimentovanie, hľadanie alternatívnych ciest, materiálov, techník, postupov. Na záver je vhodné spracovať aj malú fotodokumentáciu alebo aj literárny záznam. Zhotovená dokumentácia zaznamenáva proces a pomôže pri ďalšom metodickom rozvíjaní projektu.

Námet „*RUKA*“ a jeho realizácia

Prečo o ruke?

Myslíme si, že nielen deti by mali pochopiť, prečo sa „ruka“ stáva stredobodom výtvarného záujmu...

Možno preto, že:

- už predhistorickí ľudia sa na stenách svojich jaskýň „podpisovali“ zobrazením svojej ruky, ako napr. v Pěch-Merle vo Francúzsku okolo roku 18 000 pred Kristom (kniha Kapitoly z dejín maliarstva, str.5),
- ruka je tvoja, je jedinečná, zázračná, je to intermedialný prostriedok, dokáže tisíce vecí a vie komunikovať aj gestami.

Načo nám je ruka?

Hráme sa a uvedomujeme si ruku a jej nepostrádateľnosť pre život:

- predstav si, že nemáš ruku... zamysli sa...,
- daj si ju do vrečka... umy sa, učeš sa...,
- sadni si na obe ruky... popros, napíš si úlohu.

Ruka ako hračka

- malého bábätko
- urob si z dlaní miskú, si smädný – napi sa
- vytvor z rúk zvonicu, mlyn
- zahraj tieňové divadlo

Vie ruka hovoriť?

- vstúpte, prosím, poďte, vitaj!
- je ti zima, fúka vietor
- si herec – mám, zahraj nám
- si sluchovo postihnutý. Tvoja ruka bude nenahraditeľná. Ako?

Ruka, ktorá niečo zobrazuje

- bolesť, strach
- smútok, radosť, je zvedavá

Ruky poznáme podľa

- práce: robotník, chirurg, športovec, umelec
- veku: dieťa, dospelý, starý človek...

Ruka v umení

- ruky, ktoré postavili svet ľudí...
- ruka, ktorú tvorí: sochár, maliar, architekt, huslista, baletka
- ruka, ktorú stvárnil umelec: vyhľadaj vhodné námety v knihách, časopisoch o umení.

O čom hovoria tie ruky, kto ich tvoril?

Zaujímavé, že

- ruky nevedia klamať, pretože odhaľujú skryté pocity. Môžu byť nežné, láskajúce, agresívne, žehnajúce, prosiace, trestajúce,
- podávanie ruky napríklad v stredoveku, kedy bolo na cestách veľa dobrodruhov a zbojníkov, bolo symbolom stretávajúcich sa, že majú ruky čisté, že nemajú v ruke žiadnu zbraň. Doteraz pretrváva gesto podania rúk ako symbol dôvery, úcty a priateľstva.

Zamysli sa

- kedy a prečo začal človek používať ruku?
- kedy a prečo začal tvoriť?

Z myšlienok iných

... ruky máme vždy po ruke...

... všetko je v rukách človeka. Preto si ich treba často umývať...

... pri Božom súde príde človek a povie: „Pane, moje ruky sú čisté“, a odpoveď: „To je síce pravda, ale, žiaľ, celkom prázdne“...

... rukou dokážeš veľa, skoro všetko, len musíš chcieť a viesť ju správnym smerom.
Bude ňa poslúchať a pomáhať ti. Zaobchádzaj s ňou uvážlivo a s citom...

Porozmýšľajme

- čo všetko sme si ešte o ruke nepovedali a neobjavili...

Na záver

... „uchopme pevne podávanú ruku a vytvorme spolu nekonečný ľudský príbeh”...

E.B.ZŠ

... „keď prídeš domov, pohľad tých, ktorých máš rád! AHOJ.”

Bibiana, výstava o „Ruke”, 1996

Ruky

*Ruky ukazujú cestu,
ruky zraňujú,
ruky liečia,
ruky udierajú,
ruky hľadajú,
ruky zatvrdnú.*

*Ruky odpúšťajú,
ruky hrozia,
ruky zdravia,
ruky sa zovierajú
v päšť.*

*Ruky vedia privinúť
ruky vedia odstrčiť,
ruky odháňajú,
ruky pozývajú,
ruky odmietajú.*

*Ruky sa otvárajú,
ruky nechávajú
padnúť,
ruky dvíhajú,
ruky sa zdráhajú,
ruky prijímajú,
ruky zvädzajú.*

*Ruky ochraňujú,
ruky sa skladajú
na modlitbu,
ruky zabíjajú,
ruky oživujú.*

*Čo sa stáva skrze
mojej ruky?
Čo sa stáva skrze
tvojej ruky?
Čo sa deje s nami
v JEHO rukách?*

L. Zennet

Ruka, aká si?

- Pozri sa dobre na svoju ruku, porovnaj ju s inými,
- Zhromaždi čo najviac obrázkov rúk z rôznych časopisov. Porovnaj ich. Rozmýšľaj o človeku, ktorému asi tá ruka patrí.

Hra s líniou

- Polož si ruku na papier, obkresli si ju. Objavuj a obkresľuj ju z najrôznejších polôh a pohľadov. Objavuj detaily a zvláštnosti. Dbaj najmä o viacpohľadovosť a rôznosť,
- rob lineárne záznamy ruky posúvaním, rytmizovaním, zmnožovaním, prekrývaním,
- využívaj rôzne grafické materiály: fixy, voskovky, mäkkú a tvrdú ceruzku a pod.,
- pokús sa aj o realistickú kresbu (štúdiu) ruky,
- pokús sa o záznam ruky členov vašej rodiny. Porovnaj ich.

Hra s plochou a priestorom

- Všimni si zaujímavé plôšky, ktoré vznikli prekrývaním línií v predchádzajúcich lineárnych záznamoch,
- vyplňaj ich rôznymi štruktúrami pomocou fixiek,
- objav zaujímavú kompozíciu – výrez cez okienko (napr. 3x3 cm), zväčši ho, opäť rieš farebne rôznymi technikami. Experimentuj. Pokús sa o farebnú koláž...,
- zaujímavé dekoratívne kompozície (štvorčeky) využi v úžitkovej tvorbe. Môže to byť napr. pozdrav,
- vystrihni viacej nakreslených rúk; ich ukladaním na stole (na zemi) vytváraj rôzne kompozície,
- natri si ruku – dlaň – vodovou farbou – odtlač ju na papier (textil),
- natri si ruku krémom a urob „mastný“ odtlačok na papier,
- zahraj tieňové divadlo,
- ozvláštni si ruku iným materiálom.

Ozvlášťňovanie maľovaním

- Vystrihnutú ruku ozvláštni textom – myšlienkou – písmenami; rôzne...,
- napíš sloh, báseň o ruke. Aká je moja, tvoja ruka? Dobrá, zlá... Aká by mala byť...,
- nájdi v knihách o umení obrázky – reprodukcie. Zisti meno umelca, ktorý tú ruku stvárnil. Prečítaj si niečo o ňom.

Detská dramatická výchova a divadlo

Vo Všeobecnej škole s vyučovacím jazykom slovenským v Novom Meste pod Šiatrom som sa začala detským divadlom zaoberať v školskom roku 2000/2001.

Podnetom bola prehliadka divadelných súborov slovenských škôl v Maďarsku, ktorú každoročne organizuje Celoštátna slovenská samospráva. Samozrejme, viedla ma k tomu aj detská hravosť a v prvom rade spestrenie výchovného systému a metódy vyučovania slovenského jazyka.

Dramatickú výchovu ako vyučovaciu metódu som začala uplatňovať u detí v piatej triede, keď sa dieťa dostane do ročníka vyššieho stupňa, kde sa objavujú nové a ťažšie predmety a iný vyučovací proces ako v nižších ročníkoch, kde dominuje hravosť.

Stále si kladiem otázku: *Prečo je to tak?*

Veď spojenie „hry“ a „školy“, čiže dramatickú výchovu ako vyučovaciu metódu vieme uplatniť v rôznych školských predmetoch, nielen na hodinách slovenčiny či maďarčiny. Napríklad na hodine biológie: žiaci by vedeli predviesť klíčenie alebo rast rastlín s obrovskou detskou predstavivosťou. Dieťa je hravé a pomocou hry sa rozvíja jeho osobnosť, zmyslové vnímanie a prežívaním získava nové citové poznania. Zo skúseností môžem povedať, že pri výučbe s „hrou“ si moji žiaci z hodiny zapamätajú oveľa viac ako z hodiny bez hry.

Po niekoľkých hodinách slovenského jazyka, spestrených dramatickými prvkami, som s deťmi začala aj s divadlom. Žiakom už nestačili len vyučovacie hodiny, chceli si vyskúšať detské divadlo – „prevtelenie“ do inej osoby a inej situácie. Nuž, ako som to už v úvode napísala, v školskom roku 2000/2001 sme sa v našej škole pustili do divadla – detskej hry.

Veľkou pomocou v mojich začiatkoch s detským divadlom boli divadelné semináre a letné divadelné tábory, organizované CSS – Danielou Onodiovou. Viedla ich a ešte stále vedie Elena Bakošová zo Slovenska, ktorá sa detskému divadlu venuje už vyše tridsať rokov.

S jej radami som teda začala pracovať a už si bez detského divadla a dramatickej výchovy vyučovaciu hodinu ani neviem predstaviť.

Ako vyzerá naša práca?

Na začiatku s deťmi improvizujeme na zvolenú tému. Táto tvorivá metóda na ľubovoľný námet zo života, z rozprávky, z filmu, prebúda u detí vlastnú predstavivosť a rozvíja originálnu obrazotvornosť.

Improvizácia je pútavá a vzrušujúca pre každú vekovú kategóriu detí aj preto, že dieťa hľadá a objavuje nové riešenia. Pritom zisťuje, že ich môže byť viac.

Improvizáciu sme začínali každú prípravu divadelnej hry, ktorú deti uviedli na prehliadke „*Deti deťom*“:

Kráľ Igric 2001

Šimpanzy zo VII.C 2002

Cyrano z lavice 2003

Množstvo užitočných nápadov, ktoré improvizáciou vznikajú a použijú sa v divadelnej hre, prináša deťom radosť z vlastnej tvorivosti.

Keďže činnosť prebieha v slovenskom jazyku, pre deti je to veľká pomoc pri rozširovaní slovnej zásoby, veď jazyk je dôležitým vyjadrovacím prostriedkom nielen v živote, ale aj v dráme a iných slovesno-pohybových útvaroch.

Postavy v hre sú dôležité, a síce nielen postavy sami osebe, ale aj ich charaktery. Keď už máme tému, či rozprávku, ktorú chceme zahrať, vyberáme postavy a začíname s réžiou. Tu však ako režisérka – pedagóg musím dávať pozor na schopnosť dieťaťa charakterizovať postavu. Dieťa sa odlišuje v každom veku, a to aj jeho myslenie i jeho konanie.

S divadlom som začínala s deťmi vo veku 11 rokov a s tými istými, ktoré teraz už majú 14-15 rokov, pracujem i naďalej (a okrem nich opäť s piatakmi – s ďalšou generáciou „nádejných hercov“).

Dieťa sa za štyri roky divadelne rozvíja. Kým začínajúce 11-ročné deti hľadali črty postavy na základe konania, akcie a postavu dotvárali podľa svojich skúseností, 12-13-ročné už hlbšie skúmali väzby príčin a kládli si otázku, prečo robia to, čo robia tak, a nie inak. Po troch rokoch „divadla“ moji 14-15 roční „herci“ pri rozbere dramatického textu už podrobne skúmali aj vnútorné príčiny a následky činov. Ľahšie sa vedľa stotožniť s postavou a vžiť sa do situácie.

Na záver odporúčam kolegom – pedagógom vyšších ročníkov, aby do vlastného vyučovacieho procesu zabudovali aspoň kúsok dramatickej výchovy. Pretože ak sa s deťmi tvorivo hráme, učíme ich zároveň tvorivo pracovať nielen na divadelnom poli, ale predovšetkým kreatívne riešiť úlohy, vyskytujúce sa v každodennom živote.

Informácia

O novej učebnici slovenského jazyka pre národnostné školstvo v Maďarsku

Do povedomia záujemcov o štúdium slovenského jazyka sa v týchto dňoch dostáva nová učebnica slovenského jazyka, určená pre poslucháčov Pedagogickej fakulty Vysokej školy Samuela Tešedíka v Sarvaši. Autorky knihy **Praktická slovenčina** PhDr. Kornélia Resutíková, CSc. a Mgr. Barbara Toppi mali pri jej spracovaní na zreteli súčasné nároky študentov a ich snahou bolo vytvoriť určitú „nastavbu“ pre potreby študentov slovenského jazyka.

Publikácia zdôrazňuje tie časti *Praktickej slovenčiny*, ktoré by absolvent odboru národnostný učiteľ pre MŠ a ZŠ (1.- 4. ročník) mal dobre ovládať nielen pri vyučovaní, ale aj pri reprezentácii svojej národnostnej či bilingválnej školy, na domácich alebo zahraničných konferenciách.

Obsah učebnice je rozdelený do štyroch tematických celkov, ku ktorým je priložený *Stručný slovník cudzích slov a skratiek*.

V záverečnej časti nájdeme zoznam najčastejšie používaných jazykových príručiek a slovníkov.

V prvej časti uvedenej pod názvom *Zo spisovného slovenského jazyka* sa môžeme oboznámiť so zákonitosťami vývinu slovenského jazyka a jeho gramatickou stavbou, ktorá je rozdelená na hláskoslovie, morfológiu a syntax. Okruh spomenutých tém je spracovaný prehľadne a poskytuje možnosť oboznámiť sa so základnými jazykovými pravidlami. Oblasť tvaroslovia je doplnená ukázkami slovného rozboru a kapitola završujú *Prekladové cvičenia*.

V druhej časti sa autorky zaoberajú rozvíjaním mravných vzťahov prostredníctvom literárnych textov, ktoré formujú dieťa v predškolskom veku.

Okrem teoretického poučenia tu nájdeme dostatok praktických ukážok, ktoré prispievajú k obohateniu hravej činnosti v materskej škole.

Dominantné postavenie v knihe má kapitola *Hry, konverzácie, dialógy*.

Systémovú prácu rozvíjanú v tejto kapitole dotvárajú príklady modelových hodín z materských a základných škôl, uvedené v prílohe. Sú tu publikované bohaté praktické skúsenosti pedagógov, ktorí svojou všestrannou pedagogickou činnosťou neustále pomáhajú skvalitňovať náš vzdelávací proces.

Záujemcovia o štúdium pedagogiky majú k dispozícii *Krátky pedagogický slovník* i *Stručný slovník cudzích slov a niektorých skratiek*.

Publikácia je nielen orientačnou a referenčnou príručkou pre erudovaného učiteľa, ktorý z nej môže využívať rôzne poznatky a s jej pomocou pracovať samostatne vytvorenými výchovno-vzdelávacími metódami, ale súčasne ponúka pedagógom pri ich tvorivej práci námety na zamyslenie.

Záujemcovia si knihu môžu objednať na adrese: TSF PFK Szarvas, Szabadság u.4., PSČ: 5540, Telefón: 66-311 511, E-mail: lentvorskia@tsf.hu.

Zasmejme sa

– Starý otec, ty si sa tiež bil s chlapcami, keď si bol malý?

– Hej.

– A neťahali ťa za fúzy?

😊 😊 😊

Učiteľ vyvolá žiaka:

– Pripravil si sa?

– Áno, na to najhoršie.

😊 😊 😊

– Vymenil si v akváriu vodu?

– Nie, rybky nemajú smäd. Ešte nevypili tú starú.

😊 😊 😊

– Tomáš, povedz mi, aké máte domáce zvieratá?

– Psa, mačku a mrazené kurča.

😊 😊 😊

– Mišo, zasa si doniesol zlú známku z matematiky?! To sa musí zmeniť!

– Áno, otecko. A z čoho mám doniesť zlú známku zajtra?

😊 😊 😊

Majiteľ domu dolapil chlapca, ktorý mu rozbil okno.

– Ako sa volá tvoj otec?

– Neviem.

– Taký veľký chlapec a nevie, ako sa mu volá otec?

– Mama je ešte väčšia a tiež to nevie.

😊 😊 😊

– Servus, Amálka. Pochváľ sa, čo si videla vo svete?

– Ešte neviem, fotky budú hotové až zajtra.

😊 😊 😊

V škole preberajú časovanie slovies.

– Ja idem, ty ideš, on ide. Ako to bude ďalej? – pýta sa pani učiteľka.

– Nezostane tu ani noha.

PREKLEPY

Zuby si treba umývať najmenej dvakrát denne **zhubnou** pastou.

Vypočuli sme si skladbu pre **sólový** klavír.

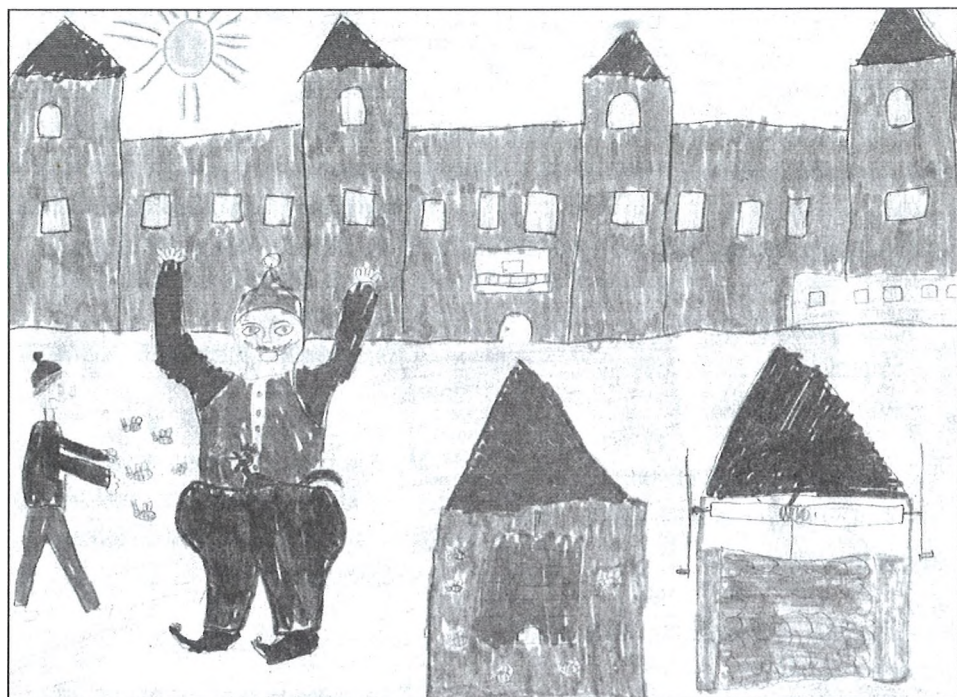
Trafená hus **zagrgala**.

Kam nechodí slnko,
tam chodí **lekvár**.

Ako keby jej z **okna** vypadla.

Divákov potešili najmä ľudové **plesne**.

Na to už skutočne nemám **červy**.

Kresba žiaka 4. triedy Alexandra Gergelya (hore) a žiačky 7. triedy Anity Molnárovej

